

Előszó

A kortársaim és ismerőseim közül többen olyanok, akiket érdekel a múlt, biztattak arra, hogy írjam meg Kutas történetét. Azzal indokolták meg, hogy én legjobban ismerem azt, mert én nemcsak szemlélője voltam, hanem a történeteknek előmozdítója is. Aminek pedig szemlélője nem lehettem, azt olyan emberek beszéltek el, akik abban a korban éltek, az eseményeket látták és benne részt vettek. Mert én meg nem írom most azokat, feledésbe megy az egész. A jövő generáció már nem ismerheti azokat és az sem lesz, aki elbeszélje nekik. Hogy ez mind úgy van, magam is beláttam, így szántam rá magam az én gyenge tehetséggel, minden írásra-termettség és felkészültség nélkül.

A PUSZTAKUTASI OLVASÓ EGYLETNEK ÉS A VASÁRHELYKUTAS, MINT TANYAKÖRZETNEK A TÖRTÉNETE. MEGÍRTA GREGUS MÁTÉ

Amikor a szerény kis Pusztakutasi Olvasó Egyletnek a történetét írom, szükségesnek és célszerűnek tartom visszatekinteni és lelkiszemeink elé idézni ennek az egyletnek a létrejötté előtti, egy pár évtizeddel letűnt időkre azért, hogy lássuk, hogy ezen a nagy 43951 kishold terjedelmű határrészen hogy volt és milyen élet volt akkor és hogy az idők folyamán néhány évtized alatt hova fejlődött és milyen változáson ment keresztül. Visszatekinteni arra az időre, amikor még ez a határrész lakatlan szabad pusztá volt, amikor még a város minden lakosa, szegény, vagy gazdag, annyi jószágot hajtott ki rá legelni, amennyit akart, csak a pásztorbért kellett megfizetni és mindenki annyi szénát kaszált a pusztán, amennyit akart, nem kellett érte semmitsem fizetni. És amelynek a dús mezején a tiszta, magyar fehér gulyák, szilaj ménesek, félvad-disznófalkák és a selymes-gyapjas vezér-ürüs juhnyájjal legelésztek, delelésztek és heverésztek. Amikor még a puszták tengere, melyet a puszták tündérlányának is neveznek, a csudaszép délibáb enyelegve játszott a legelésző, delelésző gulyákkal, futó ménesekkel, az azok után nyargaló kurjongató, durrogató csikósokkal, vagy a vármegye zsandárjai elől vágatva menekülő szegénylegényekkel, vagy a szamarháton ballagó juhászbojtárokkal, vagy amikor még a puszták és vadvirágos gyöpek aranyszájú primadonnái, a mezei pacsirták százezrei égfelé szállva gyönyörű énekekkel dicsérték és magasztalták a mindenség Urát és megnemesítették, imára készítették a puszták egyszerű fiainak a romlatlan lelkét. Vagy amikor még a puszták nádasába, tavaiba, bokraiba százezrével termettek és tenyésztek a különféle vadak és amikor a vadludak ezrei kétsorjával szálltak a pusztá felett egyik részről a másikra. A darumadár sokasága pedig magasan repült és szépen szólt és hullatták a tollukat a szárnyukból és a farkukból, amelyet a puszták fiai felszedtek és a kalapjuk mellé tettek és darutollas kalappal őrizték a gulyát és ménest. Darutollas kalappal és félvállra vetett cifra szűrrel mentek a ménesből pályáival kifogott szilaj csikón a csárdába, vagy a jegyesükhöz, mátkájukhoz. Vagy amikor a pusztá csendjét az égzengésen kívül csak a pusztá felett szálló vadludak gágogása, a magasba repülő darvak szép és halkán halló kurjongása, a pásztorfurulyák és tilinkók édesbús szava, a messzehalló gulyakolompok andalító, méléző szép hangja, az elszéledt szilaj ménesek nyerítése és a földet megrengető dobogása, a csikós-bojtárok hangos kurjongatásai és a karikásostoroknak durrantásai zavarták csak meg a pusztá testet-lelket megnyugtató csendjét. Amikor még az egész nagy

pusztán csak három állandó épület volt, mégpedig a kutasi, sámsoni és a lebuki csárdák, amelyeket valamikor a földesurak építettek úgy, mint a Tisza parton a Hámszárító és a Szekfücsárdát, vagy mint a városban a Fekete Sast, a Szarvast, a Hajdát, a Vörösökröt, vagy a Koplaló korcsmát, ahol a dézsmába szedett borokat elmérték a három csárdán kívül a pusztán. Csak a fejős juhászoknak volt nádból csinált karámjuk, ahol a juhot fejték és kunyhójuk, ahol a sajtot nyomták és az élelmüket és ruhájukat tartották. A gulyásoknak és csikósoknak nem volt kunyhójuk sem, mivel azok minden nap másutt legeltették és más kútnál itatták meg. Ezeknek csak kétkerekű taligájuk volt, amely gyékényponyvával volt befedve, az alatt tartották a kenyerüket és ruhájukat, ezt hurcolták a falka után más állásra, ahol megittattak és megfektettek. Ezen a nagy pusztán járt és legelészett tizenhárom szilaj gulya és tizenhárom szilaj ménes. Azonkívül járt az Aranyadlapos és a Tatársánc környékén néhány Góbó, amelyben a gazdák eladásra szánt ökrei legeltek ezerszámra. És ahol a pusztá legdúsabb és legtáplálóbba mezője nőtt és amelytől az ökor olyan kövérre meghízott, mint a potyka, és amelyeket a bécsi és más külföldi kereskedők vettek meg és százas csoportba hajtották fel Bécsbe lábbon.

A gulyákat és méneseket a társaság öreggazdájának a nevére neveztek el, ennél fogva volt a pusztán Kis Pál-barom, Bánfi-barom, Kaszap-barom, Kishód-barom, Kóti, Zsarkó, Deák, Kardos, Olasz, Túhegyi, Czigány, Nagy Pál, Dezső, Csáki-barom. Ugyancsak ezeken a neveken neveztek el a méneseket is. Ezeken kívül legelészett a pusztán sok kisebb-nagyobb juhnyáj és disznófalkák is, amelyeket mind felelős és hozzáértő olyan pásztorok őriztek és gondoztak, akiknek az őseik is pásztorok voltak. A pusztára tavasszal a jószágkihajtás mindég szent György napján történt meg, amikor a füvet már tudta falni a jószág, ilyenkor a pusztára vezető dűlőutakon vége-hossza nem volt a jószág-hajtásnak és mivel akkor minden gazdának falkásan volt a jószága, ennél fogva a gazdalegények lóháton hajtották a gulyabeli marhát és a ménesbeli lovat és csikót a pusztára. Mert ebben az időben minden gazdalegénynek és fiatal gazdának volt szép háttasparipája, amely a szabad pusztán nevelkedett fel. Ezen hajtották a jószágot nemcsak a pusztára, hanem a pusztáról a városokba is. Tehát a kihajtáskor a gazdalegények lóháton hajtották a jószágot, az öreggazdák pedig kocsin ballagtak a jószág után, a kocsiderékba a jó szagosszéna volt rakva, a csikóbőrös kulacsok pálinkás butyellákkal és a borjubörtarisznyák sonkával és más egyéb jókkal. A pásztorok már napokkal előbb kimentek a pusztára a gulya és ménesitató kutaknál készenlétbe várták a gazdákat, a jószágaikat és ott vették tőlük át a gyönyörködve nézték, amint a jószágok mohón falták a jó puha füvet. Azonban a számadó pásztoroknak nagyrésze nem tudott írni, olvasni, tehát a gazdától átvett jószágot nem jegyezheték be könyvbe, hanem ahelyett rovásfára rótták fel bicskával, hogy melyik gazdától mennyi jószágot vettek át. A rovásfa egy jóméter, vagy annál is hosszabb négysarkosra faragott és szépen simára kicsiszolt fa volt, ennek a sarkaira rótták rá és az emlékeztette őket, hogy kinek mennyi jószága van a falkába. Az emlékezőtehetségükbe sohase, vagy csak igen ritkán csalódtak. A számadógulyások és csikósok emlékezőtehetségük annyira tökéletes volt, hogy amikor a kihajtás után egy hónap múlva kimentek a gazdák megnézni a jószágot akkor, amikor már a letelelt jószág megjavult és az avasszört elhányta, tehát változáson ment keresztül, a tulajdonos egy tekintetre nem ismert rá a jószágára, ellenben a számadó, akinek a szeme előtt történt a változás, mindenkinek sorra meg tudta mutogatni a jószágát, sőt azt is tudták, hogy kinek-kinek a jószága melyik járásban legel, mert minden gazda jószága külön csoportba járt és legelt a falkába. A jószág-átadás után pedig előszedték a kocsiderékek közül a széna közül a borjubörtarisznyákat, csikóbőrös kulacsokat és jóízűen ettek-ittak, azután pedig megindult a gazdasereg és bevonult a pusztáról azzal a tudattal és elhatározással, hogy nemsoká ismét kijönnek olvasásra, így nevezték a pásztorok ellenőrzését, ami a kihajtás után két vagy három hétre szokott megtörténni, amikor már minden gazda

kihajtotta a jószágát. Ez az olvasás ünnepszámba ment a gazdáknál és mindegyik megrakodva ment a gulyáshoz, vagy méneshez, de ilyenkor már a pásztorok is esettmarhára, vagy birkapaprikásra várták a gazdákat. Esett jószág az volt, amelyiknek a lába eltört, vagy a másik megszurta, de az is szokás volt a pásztoréletben, hogy ráfognak egy-egy üszőre, vagy tinóra, hogy baja van és levágták, a bőrével számoltak a gazdájának. Olvasás után előszedték a tarisznyát és kulacsot és vagy ennek tartalmát fogyasztották, vagy pedig körülülték a bográcsot és a pásztorosan elkészített igazi jó paprikást ették, de előfordult az is, hogy ilyenkor egy-egy szegénylegény odavetődött és résztvettek a lakomában, akik amikor jól ettek-ittak, nyergeltek és továbbmentek. Maga az olvasás azonban nem ment könnyen, mert a sok szilaj jószág a már megolvasottal összeszalad és elegyedik a még meg nem olvasottal. Kóti Pál öreggazda úgy ejtette meg az olvasást, hogy mivel nagyon kövér ember volt és csak nehezen tudott menni, hát kivitték a nagy kényelmes kétkarosszékét is a pusztára, azon ülve várta, hogy elhajtsák előtte a gulyát, vagy a ménest és úgy olvasta meg. Innen volt az a közmondás Vásárhelyen, hogy helyébe várja, mint Kóti a barmot. De Kóti Pál azért is nevezetes volt Vásárhelyen, mert igen nagy falkája volt, de azt nem tudta, hogy hány darab, mert sohasem olvasta meg, hogy megvan-e minden birkája, arról úgy győződött meg, hogy behajtotta az egész falkát a városba a házához és ott telehajtattott minden helyiséget, istállót, ólat, színeket, azután pedig a nagyterjedelmű udvart, ha ez is megtelt a nagykapuküszöbig, akkor rendben volt, mert meg volt minden juh, amit annakidején átvett a juhász és azt azonnal át is adta az új juhásznak, aki mindjárt útnak is indította ki a pusztára anélkül, hogy tudta volna, hány juhot vett át. Ami azonban a nagykapu küszöbén kívül maradt, arra azt mondta Kóti Pál a régi juhásznak, hogy na, ez meg a tied, elhajthatod és el is hajtotta a volt juhász, mert t.i. abban az időben úgy volt, hogy a juhászoknak, meg minden más éves cselédnek is jószágteleltetés volt a bérükbe. Csak teleltetni kellett a gazdának, mert tavasztól őszig a cselédek jószága a gazdák jószágával volt együtt, a szabad pusztán élt. A gazdák meg sem fogadták az olyan juhászt, akinek 50-60 drb. birkája, és az olyan bérest, akinek 6-8-10 drb. marhája nem volt, mert azzal tartották, hogy azért nincs jószáguk, mert nem jódolgosak és nem takarékosak, nem szeretnek szolgálni. Ilyen volt a gazda és a cselédnek az egymáshoz való viszonya abban az időben.

Aszályos, esőtlen időjárás mellett, ami az alföldön többször előfordult, annyira lesült és elfogyott a mező, hogy éhségükben a jószágok a bogarat is felették a gyepről, ilyenkor lehajtották a pusztáról a jószágot a rétre, amely éppen olyan szabad volt, mint a puszta és ahol talált a jószág magának élelmet bőven, ha mást nem, hát sást, gyékényt és nádat, a disznók pedig a fenekekben zsiokot és böngyölét bőségesen. Sőt amikor vízáradat után az u.n. fenekek, ahol a halak kint rekedtek és amelyekről a víz leszáradt. Ilyen helyeken annyi volt a hal, hogy az egész tájat elbűdösítette és ahol egész falka disznó meghízik a haltól. Száraz, aszályos időben pedig, amikor sem széna, sem más takarmány nem termett, telelőre is lent marad a jószág a réten, a nádasba talált élelmet és enyhelyt a zord időben. Ilyenkor sok jószág esett áldozatul a farkasoknak is, pedig a jószágok természetük és fajtájuk szerint védekeztek a farkasok ellen. A szarvasmarhák úgy védekeztek, hogy körbe farral fordultak össze és fejjel álltak kifelé, s szarvaikkal védekeztek és pedig sikeresen, mert a vakmerő farkasokat felnyársalták. A gyengébbek a kör belsejébe húzódtak és az erősebbek megvédték őket. A ménes, vagyis a lovak pedig szintén kört formáltak, csak hogy ezek fejjel fordultak befelé és hátulso lábukkal rúgták a farkast, ha közel bátorkodott s amelyiket eltalálta rúgás, az vagy ott maradt dögölve, vagy ordítva menekült. Itt is a gyengébbek a kör belsejébe találtak védelmet. A disznófalka szintén csomóba verődött a farkasok közeledésére és az erősebbek itt is szélről foglaltak helyet és ha annyira közel ment hozzájuk a

farkas, megfogták és széttépték a farkast. Eredményt csak akkor értek el a farkasok, ha valami gyengébb jószág elmaradt a farkától.

Azonban a nagy, szép szabad pusztát, amely tele volt annyi ősiséggel, szívet-lelket gyönyörködtető természeti és költészeti szépségekkel és romantikával, amelyen ősidők óta szegénynek, gazdagnak annyi jószága felnevelkedett, amely a könnyebb megélhetését biztosította szegénynek, gazdagnak egyaránt, amelyen annyi sok ősi pásztorcsaládok éltek és keresték a kenyerüket, ahol a pusztá nádasaiba és bokraiba annyi szegény legény talált menedéket az őket üldöző vármegye csendőrjei elől. Ezt a szépséges nagy pusztát a szabadságharc után 1851. évben feldarabolták, szétosztották a város lakosai között, úgy hogy minden gazda kapott a pusztából félannyit, mint amennyi a tanyaföldje volt, a városi házak után pedig 500 négyszöglet kaptak a háztulajdonosok az u.n. kispusztán, amely a kutasi állomástól délre fekszik és kaptak a gazdák u.n. rossz járandóságot is a pusztának a szikes részén, mert az akkori vezetőemberek elkövették azt a helyrehozhatatlan hibát, hogy a pusztának a szikes részét is kiosztották, amely kb.10000 kat. hold volt és így közös legelő nélkül maradt a város hatósága. Ennélfogva ezzel a felosztással megszűnt az ősi szabad pusztá és megszűnt mind a gazdákra, mind pedig a szegényekre nézve a könnyű és jövedelmező jószágértartás és nevelés is, de ezzel megszűnt nemcsak a pásztori élet és a betyárvilág romantikája, hanem megszűnt ezen az országrészen az ember legősibb, legtermészetesebb foglalkozási ága, a pásztorság is. És ez nagy kár volt, különösen akkor, amikor még az állatorvosi intézmény gyenge lábán állott. Mert az akkori pásztorság nemcsak egyszerű foglalkozás és kenyérkereset volt, mint ahogy a társadalom, különösen a művelt osztály tartja, mert a pásztorok művészek és tudósok is voltak, amit az őseiktől örökölték, ami fiúról fiúra maradt rájuk. Művészek voltak a jószágismeretben, amellyel csak pásztoemberek rendelkeznek és tudósok voltak az állatgyógyászatban, mert a legnehezebb állatbetegséget is meg tudták gyógyítani, mint pl. a felfúvódást a szarvasmarhánál, amikor az nem tud kérődzni, ami a szarvasmarhánál gyakran előfordul, amikor a jószág nem tudott vizelni, vagy ganélni, vagy amikor a hasas állatnál a magzat nem jól van elhelyezkedve, nem tudja elleni. Ezeket a bajokat mind el tudták gyógyítani, sőt voltak akik a veszettségtől is meg tudták óvni a jószágot, ha idejekorán kezelhették. De természettudósok is voltak, mert a pásztorok ismerték az állatoknak a természetét ösztönét, életfeltételét a szervezetüknek és bonctanának minden titkát és rendeltetését. Ismerték az időjárásnak és változásnak az állatokra való hatását és az idővel szembeni érzékenységét és így az állatok viselkedéséből tudtak következtetni, valamint a fellegeknek a mozgásából, alakulásából, tömörüléséből, vagy szétoszlásából csalhatatlanul tudtak következtetni, hogy a közelebbi, vagy távolabbi időben milyen változás fog bekövetkezni az időjárásban és így a pásztorokat sohase érte meglepetésszerűen az időváltozás. Ismerték a csillagokat és azoknak a járását. Tehát a pásztorok nemcsak jószágőrök és gondozók, hanem állatgyógyászok és természettudósok és ismerősök is voltak. És ezeket az értékes tudományokat nem az egyetemeken tanulták, hanem az őseiktől örökölték és fiúról-fiúra maradt rájuk.

Hogy a pásztorok értékes és a természet emberei voltak, ez abból is kitűnik, hogy Krisztus Urunk születését az angyalok először a pásztoroknak jelentették és adták tudtukra, a csillagok azokat vezették, a betlehemi jászolhoz és nem a bankárokat és kartelvezéreket. És az is bizonyos, hogy Krisztus Urunk keresztre feszítésénél pásztor nem segédkezett és abban nem vett részt. Mindamelllett az emberiség civilizált népe a pásztoembert akkor se becsülte semmire és nem becsüli ma sem.

A felosztott ősi nagy pusztát, ami természetes is, nagyon sajnálhatták és fájlalták a régi ősi pásztorcsaládok, hogy a legszebb és legtermészetesebb foglalkozástól lettek megfosztva. De sajnálta a nagy szabad pusztát a gazdák nagyrésze és a szegény nép is, mert akkor el se tudták képzelni szabad pusztát és könnyű jószágnevelés nélkül az életet. Mert abban az időben szegény és gazdag egyaránt a jószágból pénzelt és nem gabonából. Gabonát a legtöbben csak annyit termeltek, amennyi a háztartásra bőségesen elég legyen, mert kereskedése se igen volt. De sajnálták a szabad pusztát a szegény legények is. Nótás Szabó Pál, a nemeslelkű paraszt költő pedig, amikor a pusztakiosztás után kiment és megállt a pusztát szélén, meglátta a szétdarabolt pusztát, amelyet már imitt-amott szántottak is, keservében így sóhajtott fel: „Hej Istenem, szememmel látni mit kell, szántóföldet az egész pusztán széjjel.” Majd így folytatta a költeményét: „Nincs már helye csikósnak, meg gulyásnak, sem a kifordítottsubás juhásznak, nem hallik a baromnak a bőgése, sem a szilaj ménesnek nyerítése” stb. Ezt a gyönyörű szép nótáját Nótás Szabónak akkor mindenki tudta és a különféle alkalmakkor busongva, sokszor könnyes szemmel dalolták az akkori emberek, én is mint serdülő gyermek velük daloltam, és sírtam én is.

A kiosztás után azonban voltak tömegesen gazdák, akik a jószáglegeltetésről nem akartak lemondani. Azok, akiknek a rossz járandóságuk a kis keresztúton kívül és a nagy keresztúton kívül-belül feküdt. Ezek Bánfi Lázár Mihály vezetésével néhány ezer holdon legeltetés társaságot alakítottak és mintegy 5-6 ezer drb. szép magyar szarvasmarhából állott a gulya és kb. ugyanannyi, darabból a ménes. Ez a régiénél kisebb számú gulya és ménes magán viselte a régi nagy gulyák és ménesek jellegét és szép volt látni, amikor a gulya és ménes delelészett, vagy legelészett. Ez a társaság fennállott néhány évtizeden keresztül. Azonban a változó körülmények és a gazdacsaládokból is történt változások miatt az 1890-es években teljesen feloszlott és ezzel megszűnt régi pásztorokra, a pásztoréltre, szép gulyákra, a futó ménesekre, a nagy pusztára és a régi boldog világra emlékeztető állapot. Még csak azt említem meg, hogy az édesapám kis birtoka, ennek a gulya és ménesjárásnak közvetlen szomszédságában feküdt és úgy minthogy az édesapám jószágát őriztem, mint pásztorfiúnak, alkalmam volt napról-napra élvezettel szemlélnem a pásztorok szokásait, működéseit, valamint a gulya és ménes viselkedését, jó és rossz időben.

Kezdetben sokan tartózkodtak a gyöpek feltörésétől, mert sajnálták a dúsmezejű gyöpeket feltörni és csak legelőnek és szénakaszálónak használták. Sokan remélték azt is, hogy a felosztás megsemmisül és újra szabad pusztát lesz az Ősi pusztát. Azonban néhány év eltelté után mindenki kénytelen volt belátni, hogy a pusztát felosztása nem semmisül meg és így mindig többen és többen törték fel és vetették munka alá a dúsmezejű gyöpeket és gulyafekvő telkeket. A földekre először csak kutakat és istállókat építettek a gazdák a jószágaik számára és csak a nagyobb gazdák építettek tanyát, később azonban a 20-30, sőt az ennél kevesebb földűek is építettek és az épületet kivétel nélkül mind gaztetőre gyékény, vagy nádából építették, mivel akkor még a rét kiosztatlan volt és a nádhoz, gyékényhez könnyen hozzá lehetett jutni. És amint épültek a tanyák, aszerint szaporodott a pusztát lakossága is. A pusztát minden családból a fiatal gazdák költöztek ki, ennél fogva a pusztát abban az időben öregek nem is igen laktak. Kezdetben, amikor még a tanyák ritkán voltak, a várostól messze eső pusztát a fiatal gazdák nem egészen jól érezték magukat, a külső részen sokan el is adták a földjüket az orosháziaknak annál is inkább, mert akkor még a betyárvilág is virágzott, pedig a szegény legények a pusztát világ lakosaira nem is voltak felettebb veszélyesek, mert ha néha-néha be is tértek egyik-vagy másik tanyára, de ha ott szívesen látták őket és ha lovaikat, meg magukat is ellátták a szükséges jóval, akkor ott soha semmi baj sem történt, sőt ha a kapcabetyárok elloptak is valamit, az igazi betyárok azt is

megkerítették, ha idejében tudomásukra jutott, mert a betyárbecsület úgy kívánta. Hogy ilyen is volt, azt igazolja a következő megtörtént eset: Tekintetes Szabó Mihály urat ismerte és úgy is említette a nevét az egész város holta napjáig, aki 1848-ban a szabadságharc idején polgármestere volt a városnak. Az ő pusztai tanyája Szőkehalmon, a mágocsi nagy keresztút mellett volt, ahol a szőlő és kert gazdaságához épített szép nagy pince ma is megvan, amely most az unokái tulajdona. Ebben a tanyában a két Szabó gyerek: Mihály és Pál bujdosásukban többször megszálltak és megháltak. Ilyenkor Varró Mihály tanyásnak a feleségével minden jót süttettek és főztek maguknak, amelyért becsületesen meg is fizettek. Az, hogy ezek a bujdosó szegény legények ott szoktak megszállni a tekintetes úrnak tudomására jutott, aki, mikor ezt megtudta, kiment a tanyára meggyőződni arról, hogy igaz-e, amint mondtak neki. A kérdésére a tanyás bevallotta, hogy tényleg szoktak ott megszállni a Szabó gyerekek, mire a tekintetes úr azt az utasítást adta Varró Mihály tanyásnak, hogy ha ismét odamennek a Szabó gyerekek, mondja meg nekik, hogy ő nem akarja vesztüket, nem súgja be a vármegyének, hogy odajárnak, hogy ott elfogják őket, azt azonban ellenzi, hogy a tanyájába járjanak, mert szóba és gyanúba veszik őket is, tehát ettől kímélik meg és ne járjanak a tanyájába. Amikor ismét megjelentek és minden jóval elláttatták magukat, akkor Varró Mihály szóról-szóra átadta nekik a tekintetes úr üzenetét, amire a Szabó gyerekek azt mondták neki, hogy mondja meg a tekintetes úrnak, hogy köszönik a figyelmeztetést és a jószándékát, nem szállnak meg többet a tanyájába, afelől pedig nyugodt lehet, hogy sem egyik, sem a másik gazdaságába semmi kára nem lesz és őneki magának sem lesz semmi bántódása. Azután fizettek, nyergeltek és Varróéktól érzékenyen elbúcsúztak és sohase mentek többet a Szabó Mihály úr tanyájába, de kára és bántódása se lett a tekintetes úrnak.

Különben is a szegénylegényeknek nagyrésze nem született rosszak voltak, hanem mert a derék ügyes magyar fiúknak idegen országba, idegen hadseregbe kellett katonáskodni 10-12 évig, ahol komiszul bántak velük, amit az önérzetes magyar fiúk nem tudtak tűrni és megszöktek, mire a csapatparancsnokság leírt a vármegyének, hogy fogják el és szállítsák vissza a szökevényeket. A szökevények azonban tudták, hogy ha a csapathoz visszakerülnek, még komiszabbul bánnak velük, tehát az elfogatás elől bujdosnak a szegény legények és így lett belőlük futóbetyár. A nép ezt tudta, azért pártolta és támogatta őket. Pásztorgyermek koromban, amikor a nagykeresztút mellett legeltettem a jószágot, én is egész közélről láttam a két Szabó gyereket, amikor Sámsom felől lóháton ballagtak Mágocs felé. Hogy kik voltak azok a lóhátasok, csak akkor tudtam meg, amikor máskor ismét ott és én akkor bent voltam az édesapám tanyájába, amely a keresztúttól kb. 400 méterre volt, onnan nézték őket a tanyabeliek. A szüleim azonban megtiltották, hogy nézzük, mert a szegénylegények nem szerették, ha nézték őket, akkor tudtam meg, hogy kik azok a lóhátasok, akiket azelőtt közélről láttam.

A fiatal gazdák azonban csak megszokták a messze pusztán annál is inkább, mert az ősi kövér szűz föld mindent-mindent dúsan termelt, amit belevetettek. Ennélfogva a fiatal erőtől és élniakarástól duzzadó parasztnak munkájának következtében olyan boldog életlehetőség jött létre a pusztán, amelyet magyar parasztnak nem élt azelőtt, de nem él a jövőben sem, bár a jószágaiknak és terményeiknek az ára nagyon alacsony volt, de az igényeik és a közteher is alacsony volt. Annál is inkább jó volt a helyzetük, mert már akkor megszűnt a jobbágyors és a robot. És bár nem volt teljes a szabadsága a népnek, mert az akkori kormányok nem hajtották végre a 48-as törvényeket, sőt azt sem, amit a 67-es törvények biztosítottak a nemzet számára és a közigazgatás is a régi bakk-korszakbelinek volt a folytatása és az ma is.

A kiegyezés után az osztrák tisztviselőket, akik osztrákok és csehek voltak az uralkodó kedvéért mind bent kellett hagyni a közhivatalokba. A tisztviselők száma azonban alacsony volt, csak egyharmada volt a mai létszámnak, a fizetésük is olyanformán aránylott a maihoz, mert az akkori polgármester fizetése ötszáz forint volt nyugdíj nélkül, pótdó sosem volt, fogyasztási adót is csak a bor után kellett fizetni, úgy hogy ki mennyit ajánlott és ha ajánlott 2-3-4, vagy 5 forintot és ha azt befizette, akkor ha száz akó bora volt, mind eladhatta, vagy elhasználhatta. Hús-fogyasztási adó sem volt, sem liszt-forgalmi adó, mindenki szabadon adhatta a húst, szalonnát, úgyszintén a kenyeret is. A pálinkafőzésért is igen csekély adót kellett fizetni. Ha néhány forintot befizettek a kisüstösök, akkor egész hónapon keresztül éjjel-nappal főzhatték a pálinkát, akár gyümölcsből, szőlőtörkölyből, vagy kukorica és más egyéb gabonából. De főzte is mindenki, szegény és gazdag. Legtöbbet főztek kukoricából, amelynek sok és kiváló jó pálinkája volt. Akkor a korcsmában csak kukoricapálinkát mértek, amit a szegényemberek és a kisgazdák adtak el, hogy az árából befizessék az adót. A pálinkamoslékkal pedig a jószágot javították, mert minden jószág nagyon szerette és abban az időben disznóvész se volt. Sokak állítása szerint a pálinkamoslék tartotta egészségesen a disznóállományt. Azonban a lisztes anyagból, vagyis a gabonából való pálinkafőzés ősi jogától az 1888 év XXIV. t.c.-kel megfosztották a paraszt osztályt és ezt a jogot ráruházták a tőkepezés zsidó szeszgyárosokra anélkül azonban, hogy akár az államtól, akár a jogutódoktól valamilyen formában kárpótlást kaptak volna a parasztok. A jogfosztást teljesen valótlanságokkal okolták meg, pedig az igazi ok az volt, hogy amíg kisüstön főztek a kukoricapálinkát, addig a szeszből hideg úton előállított pálinkát nem itta senki. Ez fájt a zsidóknak és ezt a fájdalmat jogfosztással gyógyította meg a magyar kormány. Ettől az időtől kezdve mindig romlott a parasztok helyzete, mert mindig jobban-jobban beavatkoztak a dolgaikba és hol itt, hol ott nyirbálták meg a jogukat, szükségtelen szervezik és szaporítják a hivatalokat és a tisztviselők számát s emelik a fizetéseiket és nyugdíjaikat, amelyért elviszik a szegény családok szájából a kenyérnek valót is.

A Hatvanhetes kiegyezés után a közbiztonság és a rend felett egy csendbiztos néhány legényével örködött Vásárhely egész külterületén, akiket perzekutoroknak neveztek, a városban pedig éjjeli őrök tették a szolgálatot. A perzekutorok a városból jártak ki a pusztára szolgálatot teljesíteni. Hét elején kimentek, hét utolján pedig bementek a városba és a csendbiztosnak megtették a jelentést a kint történt eseményekről, a hivatalos iratokat is ezek kézbesítették a feleknek, ami akkor nem volt sok. A perzekutorok a szolgálatot mindig kettesben és lóháton teljesítették cifra szűrrel a vállukon, karikás ostor a nyakukban, az előöltöltő kétsövű pisztoly és a sárga rézfokos pedig, amelyben a hivatalos iratok voltak a nyeregkápára volt akasztva, úgy járták a pusztát egész héten. Meghálni és etetni, hol egyik, hol másik jobbmódú gazda tanyájára tértek be, legszívesebben azonban oda mentek, ahol a legény füstölt, vagy ahol disznót perzseltek, stb. Oda rendszeren bementek és kötelességszerűen megkérdezték, hogy nincs-e valami baj, vagy panasz és ahova bementek, mindenütt szívesen látták őket vendégül, mint hatósági embereket már csak azért is, mert mondtak valami újabb hírt, mert abban az időben még újság nem volt és a híreket csak szájról-szájra kapta a pusztá népe. Dacára ennek a gyenge közbiztonsági szolgálatnak és a betyáros világnak, több bűnözés akkor sem fordult elő, mint most, a rendezett közbiztonsági szolgálat idején. Az akkori betyárvilágot a romantika jellemezte, amelyben betyárbecsület is volt, de a mostani aszfaltbetyárságot az aljasság jellemzi, ami sokkal veszedelmesebb a réginél. A régi betyárokat könnyű volt Rádainak kiirtani, mert azok a tanulatlan parasztok közül valók volt és nem is olyan sokan voltak, de a mostani aszfaltbetyárokat nincs olyan Rádai és nincs olyan megszervezett rendőrség és csendőrség, amely ki tudná irtani, mert azoknak nagyrésze a műveltségvilágból kerül ki.

A perzekutorok azonban vigyáztak, hogy a határjárás közben a Szabó gyerekekkel, vagy más szegénylegényekkel ne találkozzanak, akik még akkor szerepeltek. Ezeket azért volt okuk kerülni, mert volt a perzekutorok között büszke rátarti ember is és ez a rátarti ember valahol társaságba elszólta magát, amikor azt a kijelentést tette, hogy szeretne a Szabó gyerekekkel találkozni, majd elbánná velük. Ez a kijelentés a Szabó gyerekeknek a fülébe jutott és megjegyezték maguknak. Egyszer aztán véletlenül a csárdába olyankor mentek a Szabó gyerekek, amikor az a perzekutor is ott volt másodmagával, aki az előbb említett kijelentést tette. Amikor szembe kerültek egymással, kölcsönösen bemutatkoztak. Rövid idő után pedig a perzekutorok el akartak távozni. A Szabók azonban először kérték, azután pedig kényszerítették őket a maradásra. Kértek bort, kínálták és koccintani akartak velük. De a perzekutorok nem akartak inni, azt mondták, hogy éhesek, nem esik jól nekik, mire a Szabók kértek a csárdásnéától kenyeret, érett túrót és vöröshagymát, amire jól esik a bor. És most nem volt kitérés, enni kellett kenyeret, túrót és két-két nagy fej vöröshagymát és közben inni kellett a bort. Mikorára jól laktak és elfogyasztották a két-két nagy fej vöröshagymát, már jókedvük is lett, koccintottak és pertut ittak a Szabókkal, sőt mivel jelen volt a csárda zenekara Hendel Vendel bácsi a szentetornyai bőrdudás, aki fújta nekik a betyárótákat, meg is mutatták egymásnak, hogy ki hogyan tud táncolni és így a vöröshagyma, a bor, a tánc megtette hatását, úgyhogy a két perzekutor tökrészeg lett és kidültek a Szabó gyerekek pedig fizettek, nyergeltek és eltávoztak otthagyták a dicsekedő perzekutorokat bántatlanul. Ez is egyik ok volt arranézve, hogy kerüljék a találkozást. De többek közt az is megtörtént, hogy a híres és nagyhatalmú alispán Török Bálint kihirdette dobszóval Vásárhelyen, hogy szigorúan megbünteti azt, aki a futóbetyároknak szállást és enniadót ad. Persze ezt a rendelkezést is megtudták a szegény legények. Egyszer azután az történt, hogy amikor Török Bálint kint tartózkodott a téglási gazdaságában, egy délután beállítottak hozzá a Szabó gyerekek és a bemutatkozás után kijelentették, hogy vendégei akarnak lenni és vele akarnak vacsorázni. Ez a látogatás nagyon megkapta a nagyhatalmú urat, de bármilyen kellemetlen volt is ránézve a látogatás, fogadni kellett a vendégeket. A vendégek azt is kijelentették, hogy amíg ők ott tartózkodnak, a tanyából senki el nem távozhat. Török Bálint mindent megértett és rendelkezett, hogy jó vacsora készüljön. Amikor elkészült a vacsora, jóízűen elköltötték együtt és iszogatták rá a jó kadarkát, közben pedig elbeszélgettek. Vacsora után még egy kevés ideig beszélgettek, azután pedig megköszönték a szíves vendéglátást és azt mondták az alispánnak, hogy nem helyes az a rendelkezése és az a szándéka, hogy megbünteti azokat, akik a szegény legényeket vendégül fogadják, mert amint tapasztalhatja, azok nem bűnösök. Török Bálint ezt belátta és nem is alkalmazta a kilátásba helyezett büntetést.

A kereskedelmet pedig abban az időben a pusztán a gyűrűs, vagy füttyülős zsidók bonyolították le, a mostani bankárok, gyárosok, nagykereskedők és kartelvezérek öregapjuk, akik batyuval a hátukon füttyszóval járták a pusztát és árulták a szabótűt, szűcstűt, zsákvarrótűt, cérnát, gombot, 24-et adtak egy garasért, továbbá a gyűrűt, gyűszűt, szattyánt, gallantot, pertlit, gatyamadzagot, gyufát, szagosszappant és pirosítót stb. és adták a pusztaiaknak nemcsak pénzért, hanem ócskavasért, csontért, rongyért és subadarabért is. A zsidók pajeszosak és szakálasak voltak, akik nagyon félték a nagy kutyáktól és úgy csitították őket, hogy "cséhba". Ötvös Károly a vajda jól tudta őket utánozni és sokszor mulattatta vele az asztaltársaságot.

De járt a pusztán a kereskedőknek egy más fajtája is, az u.n. kanalas tótok, akik pedig mind jó magyar és református emberek voltak, akik Gömör-megyéből Balog nevű és más községekből jártak le az Alföldre késő ősszel és hozták magukkal a portékájukat, mentek tanyáról-tanyára és

árulták, ajánlották a pusztaiaknak a kisebb-nagyobb főző, tejfölöző, és a cifra kerekfejű fakanalakat, amivel akkor ettek a legtöbb tanyába, a fatányért, fabögrét, továbbá zsákvarrócérnát, gyalogorsót, csigacsinálót, bordát, sodrófát, forrasztókövet, gyömbért, fenyőmagot, köménymagot, gyantát, pásztorfurulyát, fapipaszárat szépen kicifrázva, somfa pásztorbotot és ennek a gyümölcsét a somot, amit Gömörbe a Koburg herceg engedélyéből szedtek és vágtak és adták a parasztnak nem annyira pénzért, hanem inkább szalonnáért, füstölt disznóhúsért, háziszappanért, tarhonyáért stb. ami Gömörbe nem igen volt. Volt olyan köztük, aki még nem ismerte a tarhonyát, elvetette Gömörbe, hogy majd megterem. A sok összeszedett holmit felvitték Gömörbe a családjaiknak. Ezek a jó magyarok egész télen minden tanyában megfordultak, az idősebbek minden családot ismertek, tudták hol a tanyája és hol a háza a városba, sőt a családok rokonságát is ismerték, leginkább a reformátusoknál szerettek meghálni, ahol a magukkal hozott ima és énekeskönyvből a családokkal együtt énekeltek és imádkoztak. Német Mihály, aki édesapámnál, később pedig nálam is minden télen megfordult azt mondta, mikor utoljára volt nálunk, hogy akkor már hatvanharmadszor volt lent, de már nagyon nehezebbre esik a lejövés és a tanyák között való ügyelgés. De nem is jött le többet az öreg Német Mihály. De voltak ilyenek sokan és mind jó becsületes magyaremberek voltak. Ezeknek az unokái azonban nem lettek se bankárok, se gyárosok, se nagykereskedők, se kartelvezérek, mint a gyűrűs zsidók unokáiból, hanem vagy kivándoroltak Amerikába, vagy a cseh uralom alatt szenvedtek.

A pusztán az egészség ügyét pedig az u.n. háts patikások szolgálták, akik szintén mentek tanyáról tanyára, vitték a hátukon a patikát, amely egy téka volt elrekesztve fiókokra, amelyek tele voltak mindenféle, gyógyszerekkel, úgymint porokkal, cseppekkel, kenőcsökkel és gyógyfűvekkel és ha valahol beteget találtak, kikérdezték, hogy mi a baja és aszerint adtak neki orvosságot, ami legtöbb esetben gyógyfűvekből állott és megadták hozzá a használati utasítást s mentek tovább.

A gyermekeket pedig a pusztán az öreg Kóró Hihálné bábaasszony kacimbálta a világra a legnagyobb hozzáértéssel és az asszonyok meglegedésére, pedig diplomája se volt. De Kóróné a más betegségek gyógyításához is értett, különösen a hát és derékfájást kezelte eredményesen, mert ha szappanos vízzel meghúzogatta a fájós részeket, elmúlt a fájás. Azt mondta Kóróné, hogy azért hasznos az ő keze, mert hetedik gyermeke volt az anyjának. De eredményesen gyógyította a hideglelést is, ami abban az időben gyakori betegség volt Vásárhelyen. Volt fehérvörösvényes bába, így nevezték a diplomás bábát, de német bábának is nevezték, de azt nem vették igénybe a pusztaiak, mert messze volt tőlük. Akit pedig a veszettkutya mart meg a pusztán, ami abban az időben gyakran előfordult, mert a betyárvilágban minden tanyában volt 3-4 kutya, a nagy gazdaságokban ennél is több volt és mind szabadon járt, csak örv volt a nyakukon, de az is a kutya védelmére szolgált. A megmárt embert Vásárhelyre vitték Tóth Samuhoz, aki biztosan meggyógyította az embert és állatot, ha a veszettség még ki nem ütött rajta. Ezért veszett Tóth Samunak hívták és messzeföldön ismerték és felkeresték. Ez kiszámíthatatlan áldás volt, mert akkor Pasteurnak még híre se volt. Azonban Tóth Samu a tudományát magával vitte a sírba az emberiség legnagyobb kárára.

Ha pedig a pusztán valakinek a keze, vagy lába eltört, vagy a helyéből kiment azt Vásárhelyen Bán Ferenc gyógyította meg legbiztosabban és legeredményesebben, mert akkor még nem volt kórház Vásárhelyen. Megjegyzendő, hogy Tóth Samu is, meg Bán Ferenc is parasztemberek voltak.

Az iparos osztályt pedig akkor a drótosítók, az ablakos tótok, a foltozó vargák, a foltozó szücsök és a fúrócsináló cigányok képviselték a pusztán. A drótos és ablakostótok Árva és Trencsénmegyéből jöttek le hozzánk az Alföldre, itt járták a pusztát és kiabálták, hogy drótozni, foltozni, vagy ablakot csinyálni. Foltozó vargák és foltozó szücsök a saját neveléseink voltak, azok is mentek tanyáról-tanyára és foltozták a foltozni valókat. A fúrócsináló cigányok pedig kint az útfélen tanyáztak télen-nyáron sátorban és ott csinálták a fúrót, reszelőt és a cigányférfiak vitték az árujukat tanyáról-tanyára, a cigányasszonyok szintén mentek tanyáról-tanyára és vetették a kártyát, a cigánygyerekek meg kérték az úton járókelőktől a bagót és hányták érte a cigánykereket, vagy eljárták a rókatáncot.

Az aratást a parasztok régebben nem úgy végezték, mint később, mert akkor senkise kötötte kévébe és nem rakta keresztbe, sem asztagba, hanem vontatóba rakták a gabonát és a vontatót úgynevezett bolondkocsin hurcolták be a tarlóról egyenesen a szűrre és minden gabonát lóval nyomtattak el, mivel akkor még nem volt cséplőgép. A nyomtatás pedig hosszabb ideig tartott, különösen esős nyáron és így az aratórészesek, mivel azok is nyomtatták el, sokat kerestek, annyit, hogy kenyérnek el sem fogyott. A gabonát széllal tisztították ki a polyvától, jó szélben egész tisztára lehetett tisztítani a gabonát. Nyomtatás után pedig a búzamosás következett. Meg kellett a kenyérnek való búzát mosni, mert akkor még nem volt a malmokban rosta és gabonatisztító berendezés. Ennélfogva minden család megmosta az egész esztendőre való kenyérnek való búzáját és így megmosva tisztán vitte mindenki a búzáját a száraz szél-, vagy a Tiszára a vízimalomba és minden malom csak kövön örölte meg a búzát, mert még akkor nem volt hengersizék, sem szita a malmokban, ennélfogva lisztet odahaza szítálták meg az asszonyok, és pedig kalácsnak sűrű selyem szitán, kenyérnek pedig ritka szörszítán, az ilyen lisztből sütötték a kiváló jóízű barnakenyeret és amíg ilyen kenyeret ettek az emberek, nem volt szükség hashajtóra, mert a korpáskenyér mindég rendben tartotta a bélrendszert. Az én édesanyám is ilyen lisztből sütötte azt a nagyon jó barna kenyeret, amelynek az ízét sohasem felejttem el.

A búzamosás után pedig következett a kender munka. Abban az időben minden parasztcsalád termelt kendert és abban az alsó és felső munkaruhában jártak, melyet maguk szöttek, fontak és varrtak. A kendermunka azzal kezdődött, hogy a tavasszal elvetett és már nagyra nőtt kendernek először a virágos részét, azután pedig a magvas részét is fölnyűtték, a magtól megtisztították, azután pedig eláztatták és 4-6 napi áztatás után kivették, nagyon jól megszáritották, azután pedig arra alkalmas kendertörővel eltörték, ami elég nagy munka volt. Azután kigerebelték és osztályozták, a finomabb részét megtilolták, ezt az asszonyok és lányok fonták gyalogorsón, mert még akkor nem volt kerek rokka. Ebből készítették a fehérműt. A durvább részét a szösz pedig a férfiak kallantulták meg zsáknak, ponyvának és kötélnek. Akkor a ponyvára nagy szükség volt minden háznál a búzamosáskor és szárítás miatt. Tehát az asszonyok fonták a kendert és amint fonták, azt mindég fel is motolálták ki négy-negyvenes pászmára, ki pedig öt-negyvenes pászmára aszerint, hogy ki hány nyüstösre akarta a vásznat és azt nevezték egy darabnak. Amikor meg volt mosva minden kender, tavasszal kimosták a fonalat sziksós, vagy lúgos vízben, a megszáradás után pedig fölgombolyították, amihez ügyes kéz kellett, azután pedig megszütték. Nálunk a szüvés nagyrészt takácsmesterrel végeztették, amely abban az időben jól kereső foglalkozás volt. A kész vásznat azután tavasszal az asszonyok a napon kifehéřítették, amely úgy történt, hogy a vásznat a vízbe belemártották és a tiszta gyepe kiterítették, amikor megszáradt ismét megmártották és ismét kiterítették, ezt így csinálták több napon keresztül mindaddig, míg a vászon patyolatfehér nem lett. Ebben az időben ilyen vászonruhában járt úgy a nő, mint a férfi. Természetes, hogy a fonást és a kallantulást a külső

nagy munka: a kukoricatörés, a szüret és az őszi szántás-vetés után és télen a hosszú éjszakák idején végezték egész lendülettel. Ezt a munkát azzal tették élvezetessé és kellemessé, hogy hol az egyik, hol a másik tanyába mentek össze fonókázni, ahova magukkal vitték a nedert fonni, és kallantyúzni való szöszt, ahol az asszonyok és lányok fontak, a férfiak pedig kallantyúztak. Fonás közben beszélgettek, meséltek, mert mindég került, aki jól tudott mesélni, vagy énekelni, mert énekelni mindenki tudott, az is, aki iskolába nem járt, mert megtanulta a többitől. Vagy daloltak, mert mindenki tudta a szép új, régi és hazafias nótákat, a többek között azt is, hogy virágos kenderbe szól a fürj, pitypalatty, vagy vékony, a len szára, el is szakad könnyen, vagy el ne ejtsd az orsót, mert fel, nem adhatom stb. Közben megtörtént az is, hogy egyik, vagy másik lány elejtette az orsóját, azt a közelben ülő legény felkapta és csak úgy adta vissza, ha a lány váltságdíjat fizetett érte, ami nem lehetett más, mint egy pár édes csók. És a fülig pirult, nem tetetésből szemérmeskedő lányoktól meg is kapták a legények a csókot a társaság helyeslésével. Az ügyes háziasszony pedig fonás közben meg-megkínálta a fonókat valami csemegevel, ha egyébbel nem, hát fűttkukoricával, aszaltszilvával, vagy aszaltmeggyel, amit úgy neveztek, hogy nyálázó, t.i. mert a fonáshoz nyál is kell és a hosszú fonáskor kiszárad a szája a fonónak. Amikor pedig elfogyott a rokkáról a kender, vagy amikor megteltek az orsók és a kallantyúk, akkor elővették a tanyavilág hangszerét a tamburát, ami igen minden tanyában volt és az is, aki tudott rajta játszani, annak a hangjánál vígan dalolva táncoltak néhány nótát, ezzel zárták be a fonókat. De mielőtt szétmentek volna, megállapították, hogy a következő este hol lesz a fonóka és azután ment mindenki haza dalolva, ami mindenfelől gyönyörűen hangzott a sötét éjszakába. Tehát a fonókába nemcsak hasznos munkát végeztek, hanem kellemesen szórakoztak is és lélekemelően mulattak is.

A tanya és puszta népe a szórakozást és mulatozást nem színházba, moziba, hanem a lakodalom bakállatorba, keresztelőkbe, névnapokba és disznótorokban kereste és találta is fel, s ezek meg is feleltek az ők igényeiknek és a helyzetüknek is úgy a szegénynek, mint a gazdának, annál is inkább, mert akkor a szegényemberek is tudtak, mert volt miből lakodalmat csinálni, és minden szegényember vágott egy-két, de némelyik három disznót is, tehát volt miből víg disznótort csinálni és csináltak is, néha még másnap is tartott, természetes, hogy a gazdák még többet vágtak, mert abban az időben nem fogyhatott és nem is fogyott ki a tanya szelemenjéről a szép tábla szalonnák és az összevarrt hájak már azért sem, mert akkor még nem volt gyári kocsikenőcs, ennél fogva a kocsikat és szekereket hájjal kengették. Akkor a kutyákra is jobb világ volt, mint most, mert a tengővégéről és kocsiagyról a zsírt, hájat nyalhatták, a bejáró végen várták a kocsit, vagy szekeret és örvendeztek, amikor a kocsi megérkezett, mert tudták, hogy hájat, zsírt nyalhatnak tengő végéről és a kerékagyról. A különbség az akkori és a mostani állatok közt az, hogy akkor a kutyák is hozzájutottak egy kis zsírhoz, most pedig sok gazdának sincs sziradék, hát a szegénynek hogy volna.

A parasztoknál ősi szokás volt, hogy a legények csak egész késő ősszel és méginkább a téli hónapokban házasodtak és csinálták a lakodalmat, akkor, amikor a külső dolgot, a szántást, vetést elvégezték. Akkorára készen lett a vőlegényi ruha és a vőlegényi csizma, a lányos házaknál pedig az ágy és a sublót fehérenművel a lány részére. És ha a legény nem, még nem volt jelöltje, vagy jegyese, akkor egy vőfény és egy pemete asszony – így nevezték akkor a kíséző asszonyt – kíséretével ment lánynézőbe. A vőfény előre bejelentette a lányosháznál, hogy jönnek és a látogatásukkal megtisztelik a házukat és így várták a látogatókat. Amikor a látogatás megtörtént, egy óra, vagy két óra múlva visszament a vőfény, hogy mi választ kapnak és akkor vagy azt mondták a vőfénynek, hogy ekkor vagy akkor jöjjenek vissza, hogy érdeklődjenek a család és

vagyon iránt és akkor volt valami kilátás, vagy azt a választ kapta a vőfény, hogy köszönik a látogatást, menjenek oda, ahol az Isten megmutatta nekik. Amikor pedig a legény megragadt, tréfásan szokták mondani, hogy megkozmasodott, vagyis a fiatalok megszeretik egymást, akkor először kitűzték az idejét a kézfogónak, a csókotadónak és az esküvőnek és a lakodalomnak, akkorára már megforrt a bor, meghízott a vágómarha és készültek a lakodalomhoz és mivel a lakodalmak mind a téli hónapokra tömörültek össze és mivel abban az időben nagy, népes családok voltak, tehát sok lakodalom volt egy-egy rokonságban, ennél fogva az atyafiak előre megbeszélték, hogy ki mikor tartja a lakodalmát, vagy kállátort, vagy disznótort, mivel azoknak is ugyanakkor volt a legnagyobb ideje, részben azért, hogy több alkalom egyszerre ne legyen, hogy a készülődésbe egymásnak segítségére lehessenek, részben pedig azért, hogy az atyafiság minden alkalomba együtt lehessen és együtt örülhessen. Hogy milyen sok lakodalom és kállátor volt akkor egy télen egy-egy rokonságba mutatja az, hogy amikor én megházasodtam, azon a télen a mi rokonságunkban huszonnyolc lakodalom és kállátor volt, amelyet egymásután mind ellaktunk. Akkor a népet nem a lumpolás és dorbézolás vágya vezette és hozta össze, hanem a bensőséges nemes érzés és a keresztényi és atyafiúi szeretet. Jó volt látni azt a meghittséget, őszinteséget és szeretet, amely fennállott és uralkodott a rokonok között, mert azok nem politizáltak, nem vitakoztak és nem diskuráltak, hanem iszogatták a jó kadarkát, nyugodtan beszélgettek, tréfálkoztak, jóízűen nevetgéltek, vagy dalolgatták a sok szép nótát, így lakták el egyik alkalmat a másik után, mert a vásárhelyi nem csak vendég és atyafiszerető nép volt, hanem vidám, jókedvű, humoros és dalos is, daloltak, ha jókedvük volt, dalba és borba ölték a bánatukat és ilyenkor tényleg sírva vigadtak, mert a természetükbe és a vérükbe volt a dal és ezt meg is lehet érteni, mert a mi fiaink és lányaink akkor a tanyavilágban, a természet szent ölén nevelkedtek fel, mint pásztorfiúk és lányok és a jószáglegeltetés közben hallgatták az ég felé szálló dalos pacstortát, attól tanulták el és kaptak kedvet, ösztönt és ihletet a dalhoz, ennél fogva nem egy pásztorfiú és leány olyan szépen dalolt, hogy gyönyörűség volt hallgatni. De olyannak is voltam többször fültanúja, amikor a pásztorfiú furulyált, a pásztorleány pedig dalolta vele a szebbnél-szebb nótákat, mintha meg lett volna rendezve gyönyörködtetésére azoknak, akik hallgatták. Ezek később felnőtt korukban is daloltak aratáskor, kukoricafosztáskor, szüretkor és a fonókba. De a tanyavilágban majd mindég lehetett valamerről nótaszót hallani, tehát akkor hogyne daloltak volna a lakodalmakba, disznótorokba és más alkalomba. No de daloltak is szépen és kedvesen, dalokkal biztatták egymást az ivásra, mondván: Töltsd tele pajtás poharad, vagy eszem-iszom veletek, vagy igyunk egyet nagyon, vagy bort iszok én, bort, bort, bort, nem almalevet, vagy: Hol van az a telekancsó, ide vele, ihatnám stb. kezdetű szép bordalokat. Ivás közben pedig egyik szép nóta után jött a másik, de az elmenő vendégek is dallal köszöntek el és búcsúztak el a vendéglátó házigazdától és gazdasszonytól, mondván: Kedves gazdánk, gazdasszonyunk, mink most már elmegyünk, ételeddel, italoddal már megelégedtünk, vagy: ha nem szerettelek volna fel sem kerestelek volna stb. stb. A gazda pedig azzal a nótával marasztalta a vendéget: ne menj el tőlem kedvesem, látod, hogy kedvedet keresem. Ismét a vendég: El kell mennem, ha esik is, bár ha nehezemre esik is. Végül pedig az egész társaság dalolta: Éljen boldogul, a jó Isten áldjon meg, olykor-olykor rólam is emlékezz meg. De ezeket már olyan érzéssel dalolták, hogy a legtöbb szemben ott ragyogott a meghatódottság könnye. De mulatás közben sok tréfás nótákat is daloltak, mert olyan sok mindenféle nótát tudtak, hogy ha hét éjjel, hét nap tartott is a mulatás, nem kellett megismételni a nótákat, mert mindég került sorra olyan, amelyet még nem daloltak el. Tehát daloltak, ha jókedvük volt és örültek, bár abba volt legkevesebb okuk, módjuk és részük és daloltak, ha bánatuk volt, amiben legtöbb részük volt az életben, bánatukat, fájdalmukat és keservüket nótával enyhítették, így a legtöbbször sírva vigadtak. Azonban a lakodalom, amikor a jó nemes kadarka és a dal enyhítette a lelkük fájdalmát

és a jókedv elérte a tetőfokát. Ilyenkor elhúzták bandával a dobozi csárdást, az öregek nótáját, ennek hallatára az idősebbek is mind szárnyra keltek és táncra perdültek és a fiatalokkal együtt járták a szép csárdást, mert akkor csak azt járták. És aki táncolt, az dalolt is a muzsikaszó mellett és vígan dalolta öregje—fiatalja a szebbnél szebb nótákat, mintha be lettek volna tanítva, amit gyönyörűség volt hallgatni.

És amikor ezeket a sorokat írom, visszagondolok azokra a felejthetetlen szép ártatlan családi mulatságokra, amelyekbe mint serdülő fiú is már részt vettem: „Régi nóta, öreg nóta cseng fülemben, régi cigány, híres cigány hegedülte, ahány legény, ahány leány, mind dalolta, de szép is volt az a nóta, az a nóta. Régi nóta, öreg nóta elfeledve, régi cigány, híres cigány eltemetve, nincs ki járja, nincs, ki húzza, más a nóta, a világ is más azóta, más azóta”. Volt a régieknek egy igen érdekes nótájuk, amelynek egyik versét leközlöm, amely így szólt: „A fáradtan utazó egymással találkozó jövevények, Vigasztalják magukat, hol találják párjukat a szegények, Mert a sok baj, meg a sok jaj fogyatkozik, Hasonlóra, bús társára találkozik”. Ezt a nótát minden alkalommal eldalolták és mindig érzékenyen dalolták el. Ez a nóta valószínű abból az időből való, amikor a magyar parasztot üldözték és amikor nem találta honát a hazába és amikor bujdosás közben, vagy után egymásra találtak. A reformátusoknál szép szokás volt az is, hogy a lakodalomban a vacsoránál elénekelték a 157. dicséretet, amely így kezdődik: „Adjunk hálát az Úrnak, mert érdemli, mert minden gazdagságát velünk közli”. Az éneket a banda is kísérte a muzsikával. Abban az időben minden rokonságnak volt egy-két tagja, aki kiválóan tudott énekelni és dalolni, az ilyenek vezették az egész rokonságot a dalban. A Gregus családban is volt egy János nevű, aki nagyon szépen tudott dalolni, aki mint ember is, derék szép ember volt, akinek az a tulajdonsága is volt, hogy nagyon nyugodt volt és a szép bariton hangjával elbűvölt mindenkit, a Gregus mulatságokban ő vezette a dalt. Hogy a vásárhelyi paraszt nép mennyire atyafi és dalszerető volt, az abból is kitűnik, hogy abban az időben szokás volt halotti tort is tartani és a kegyeletet úgy is leróni. Ez pedig annyira szokás volt, hogy ha a családban öreg, vagy olyan beteg volt, akinek a felgyógyulásához nem volt remény, már előre gondoskodtak vágóról a torra. Némely öreggazda pedig maga jelölte ki, hogy melyik tehenet, üszőt, vagy borjút vágják le, ha ő meghal és attól a rendelkezéstől el nem tért a család. Amikor bekövetkezett a halál és a végtisztességtétel után a nagy rokonság az utolsó útján elkísérték a temetőbe, a sírt rendbehozták, akkor a családnak egyik tagja felszólította az ott levő atyafiakat, hogy ne oszoljanak széjjel, hanem úgy együttesen térjenek haza a halottasházhoz és vegyenek részt a már elkészített toros ebéden, vagy vacsorán és az atyafiak a szokáshoz híven haza is mentek a halottas házhoz, ahol már akkorára megfőtt a jó paprikáshús és meg is volt terítve, mindenki helyet foglalt és jóízűen fogyasztották a paprikást. És mivel abban az időben igen minden családnak volt valamelyik szőlőhegyen szőlőföldje és így bora is, ennél fogva a paprikáshoz bort is szolgáltak föl, ami igen kellemes volt a jó paprikásra. És többször megtörtént, mert gyermekkoromban én is voltam ilyen halotti torban, hogy a jó kadarka bor hatása alatt nemcsak megemlékeztek az elköltözött öreggazda jócselekedeteiről, jelesebb és szép szokásairól, hanem a gyászoló atyafiak el is dalolták az elköltözött néhány kedves nótáját, persze a legnagyobb tiszteletnek és kegyeletnek a hangján. De voltak olyan nóták is, amelyek pászoltak oda, amelyet könnyezve daloltak a gyászoló atyafiak, mint pl. „Ha meghalok, szőlőt ültess síromra”, vagy: „Koporsómba egy kulacs bort tegyetek”, vagy: „Sirassatok, ha meghalok”, stb. stb. Az ilyenek azonban leginkább az öregek torján történtek meg, akiknek az elmúlásán könnyen meg lehetett nyugodni. Abban az időben a halotti torokra megjelentek az összes koldusok, akiknek külön asztalt készítettek és jóllakatták őket. Akkor a város koldusai sűrűn részesültek ilyen torokban, ma már gondolatba sem részesülnek szegények.

Visszatérve a lakodalmazáshoz, meg kell említenem, hogy akkor nem csak a gazdák csinálták a fiúknak lakodalmat, hanem a szegény zsellér és tanyás emberek is és ezek meghívták az atyafiakon kívül az ismerős és szomszédos gazdákat is, akik szívesen fogadták a meghívást és vittek is ajándékot a lakodalomba. Egyik egy kemence kenyeret, kalácsot, perecet, vagy rétest süített, a másik pedig vitte a szükséges bort akó számra, némelyek pedig egész nyúzott juhot vitt paprikásnak. Összebeszéltek a gazdák, hogy ki mit visz és összevittek annyi inni-ennivalót, hogy el se fogyott a lakodalom alkalmával. A gazdák együtt mulattak a szegény tanyás emberekkel éppen olyan atyafiságos szeretettel, mint a saját rokonságukban, néha két nap is. Mert a szegényemberek is szépen tudtak dalolni és mulatni, a menyasszony táncával pedig összehánytak annyi pénzt, hogy az új pár megkezdhette vele az életet. A magyar paraszt általában atyafi, vendég és daltszerető, vígkedvű volt. A vásárhelyi parasztra ezek a megállapítások és lelkitulajdonságok még fokozottabb mértékben állanak akár szegény, akár gazdag volt. A vásárhelyi paraszt eltérő volt a másvidékiektől beszédben, szokásban és ruházkozásban is. Egyedül a kecskeméti nép hasonlított valamennyire hozzá, ezek is ő-vel beszéltek, de nem olyan erősen, mint a kecskemétiék. A ruhaviseletük is majdnem egyforma volt a vásárhelyiekkel, kalapja állása a régi pásztorkalap mintájára volt készítve, csak kisebb és pörgébb széllel, ez volt a csárdáskalap. Tehát pörgeszélű csárdás kalapot viseltek, a csuta kajlaszélű kalapot utálták. Az ünneplő felsőruhájuk fekete, vagy sötétkék posztóból volt varrva és volt az u.n. kékbeli nem hosszú, de nem is kurta takaros testhezálló kabát felálló, vagy lehajtott nyakkal, kihajtott, vagy csukott elővel, nem túlnagy csontgombokkal. De sokan viseltek zsinóros ruhát is, a mándli félmagas nyakkal, ezüst, vagy patentgombbal, de azt is viselték zsinórral is. A nadrág nem bő, de nem is szűk, takaros szabású ellenzékkal és széles sárga csatos szíjat viseltek, kétoldalt is meg elől is vitézkötéssel volt kivarrrva. A csizma huszáros, kemény, de nem túl hosszú szárral és kevés ráncsal takaros szabású fejjel, keskeny kerek orral és félmagas sarokkal, némelyek sarkantyút is viseltek. A vásárhelyiek takaros, gondozott bajuszt viseltek, amire büszkék is voltak. De többen viseltek Kossuth-szakállt is. A vásárhelyi paraszt, ha felöltözött akár télen nadrágba, akár nyáron bő ráncos gatyába, feltűnően csinos, takaros és igazi szép magyar típus volt, azért mondták a fővárosiak és más vidékiek, akik nálunk jártak, hogy annyi sok szép igazi magyareMBER sehol sincs az országban, mint Vásárhelyen van. A vásárhelyi embert Pesten és vidéken is megismerték az öltözetéről és bajuszáról. A fiúk pedig a katonaság színe-java volt, akik vagy a harmadik huszárezredbe, vagy a negyvenhatos gyalogezredben szolgáltak nagyrésze, mint altiszt egész az őrmesterségig felvitték.

A vásárhelyi parasztok nyáron egyáltalában nem viseltek nadrágot még a jobbmódúak se, hanem bőgatyát, munkába a maguk szűtte-fonta varrta vászonból, ünnep, vagy vasárnap pedig finom gyolcsból varrt és szép végig beráncolt bőgatyát, amely féllábszárig érő volt. Szép és érdekes látvány volt, amikor a régi Fekete Sas vendéglőben a jobbmódú gazdák, Nagy Szabó Pál, Tárkány Sz. Pál, Tárkány Sz. Ferenc, Kis Zsoldos István, Sugár Szabó Pál és mások biliárdoztak a szépen beráncolt bőgatyába és patyolat ingbe. Csak az ezüstpitykés gombos mándli volt rajtuk. Kóhn Jancsi, a híres cigányprímás pedig a bandájával húzta nekik a szebbnél-szebb nótákat. Saknerné, a ragyogó szépségű vendéglősné, aki a szép takaros paraszt gazdákat kedvelte, ott forgolódott köztük és maga szolgálta ki őket minden jóval. De az is szép látvány volt, amikor Czeglédi Jóska, a szép takaros gavallér és mulató gazda a Sasban a biliárdasztalon táncolt, aki olyan szépen járta szólóba a csárdást, ahogy senki más. Kóhn Jancsi pedig a bandájával körülállva a biliárdasztalt, húzták neki a szebbnél-szebb nótákat. Nótás Szabó Pál, a jeles parasztköltő akkor csinálta azt a nótát, hogy: vásárhelyi Fekete Sas minden háznál legmagasabb, azóta híres a neve, mióta Czeglédi jár bele. A Kóhn Jancsi hegedűje veszett volna az erdőbe, Ha

szépen nem húzta volna én ..... se lettem volna. Húzd rá Jancsi az Istenét, annyi a pénz, mint a szemét, Ha a pénzem fogyatkozik, Viski ..... még tartozik.

De bőgatyát viseltek a legszegényebb emberek is, akik hidegbe felsőgatyát viseltek, amelynek a szárát a térden alól és a csizmaszáron felül bekötötték és az melegebb volt, mint a szűkre szabott nadrág.

A vásárhelyi asszonyoknak és lányoknak a ruhaviselete és szabása is eltérő volt a más városi asszonyok ruhaviseletétől és szokásaitól. Ezek abban az időben nem keresték és nem követték a divatot, hanem a maguk ősi szép és jóízlése szerint öltözködtek. A divatmajmot kinevették. Aki divatozni akart, annak azt mondták, hogy: csak nem nevelteted ki magad, azzal a maskarával és ezzel le lett szerelve a divatozó, mert a kinevetéstől féltek. A lányok a hajukat mind kivétel nélkül leeresztve, egy, vagy kétágra befonva szép, színes pántlikával viselték, büszkék voltak a szép nagy hajukra. Az asszonyok pedig szintén befonva és takaros kontyba tűzve viselték a hajukat, a fejüket pedig kendővel kötötték be még a tiszteletes és más úriasszonyok is, akik nem voltak nagyzolók. Selyemfőkötőt csak menyasszony korukban viseltek éjfél után, amikor a szűz koszorút letették a fejükről és a haját kontyba tűzték, a főkötőt csak a lakodalom idején viselték, a lakodalom után egyszer elment benne a templomba. A nők alsó ruhájuk, az ingváll és a pendel, úgyszint az alsószoknyájuk is, az utóbbi megfestve a maguk szőtte-vonta vászonból volt. A felső ruhájuk, akár ünneplő, akár viselő, a pruszli és a kabát takaros testhezálló szabása volt, szerényen díszítve nem nagyon bő és nem is szűk nyakkal, úgyhogy ha dolgozni kell benne, felgyűrhessek, a szoknyájuk pedig se nem hosszú lompos, se nem ízléstelen rövid, se nem túlbő, mint a tótasszonyoké, csak olyan bő volt, hogy szükség esetén az árkot, vagy bokrot könnyen át lehetett vele ugrani, azért, nevezték bokorugró szoknyának. A nyakukon kalárist, a fülükbe ezüst vagy arany fülbevalót, az ujjakon pedig egy-két ezüst, vagy aranygyűrűt viseltek. És ha a vásárhelyi lányok, vagy asszonyok felhúzták a lábukra a fehér harisnyát és a fényes vikszolt takaros kis bakancsot és magukra vették az ízlésesen szabott és díszített szoknyát és a testhezálló pruszlit és kabátot és elébük kötötték a szép fodros kötőt, magukra terítették a háromsarokra összehajtott gyönyörű szép nagy nyakba való selyemkendőt, amelynek a dús rojtja arasznál is hosszabb volt, a fejüket bekötötték leginkább barna, vagy színes selyemkendővel, akkor az anélkül is szép asszonyok és lányok olyan szépek lettek, hogy azokhoz hasonlóak nem igen voltak az országban, azokon mindenkinek megakadt a szeme. A szegényasszonyok és lányok is igen jó ízlésesen öltözködtek, csak a ruha anyaga volt olcsóbb. Azért mondták a pestiek és más vidékiek, hogy Vásárhelyen nincsen csúnya nő csak szép és szebbnél-szebb. Vonatba utazásom alkalmával azt a megjegyzést is hallottam az itt járt idegenektől, hogy Vásárhelyen csak nőket lehet szépet látni. Különben a nóta is azt mondja, hogy vásárhelyi lányok, nincs azoknak párjuk, ha a félvilágot összejárjuk.

Meg kell még azt jegyeznem, hogy abban az időben a vásárhelyi anyák a leányaikat addig nem adták férjhez, míg szép felhasadt kenyeret, foszlósbélű kalácsot, pillés rétest, pálinkás fánkot és jó lepényt sütni, a csigatésztát méteres nagyságúra és papírvékonyágúra elnyújtani, azontúl varrni, foltozni és a bőgatyát szépen beráncolni, tehenet, juhot fejni, tejet fölözni és sajtot nyomni nem tudtak. De igyekeztek is a lányok mindezt megtanulni és férjhez is mentek, mert a hús évet ritka lány érte meg lánypártába, mert akkor már öreglánynak számított, a legtöbb 17-18 éves korában ment férjhez, az ilyen lányokból lettek azok a menyecskék, akikre azt mondták, hogy dolgoz, takaros asszony. Azonban azokat az ősi szép népszokásokat, amellyel bírt ennek a nagy paraszt városnak a lakossága, nagymértékben befolyásolta és megrontotta a szabadkőműves

zsidók által terjesztett civilizáció és a rossz úton haladó közművelődés és az az ízléstelen és különféle nemzet elleni divat, amelyet a megszorított művelt ország magáévá tett, követett és terjesztett tüskön-bokron keresztül. És ezek a züllésnek is mondható szokások nem hagyták érintetlenül a parasztsztyát sem és nem tud ellentánni az áramlatnak, ennél fogva mindig kevesebb és kevesebb azoknak a paraszti családoknak a száma, akik az eredeti ősi erényeket és lelkitulajdonságokat, jóízűségeket és szép szokásokat megtartják, megőrzik, ennél fogva borzasztó csalódás érte azokat az egyszerű parasztokat, köztük engem is, akik azt hittük és abban a hiedelemben éltünk, hogy a civilizáció terjedése áldásos lesz a népre, és az országra. És a kiiskolázott művelt emberek, akik vezetik a népet s akik intézik annak a sorsát, hogy azok feltétlenül mind okos és feltétlenül becsületesek is. Erre a borzasztó tévedésre csak akkor jöttünk rá, amikor a való életet és a művelt osztályt közelebbről megismertük. Hogy a vásárhelyi nép ilyen szép és nemes lelkitulajdonságokat is bír és hogy ilyen humoros, dalos és vígkedvű volt, az részben annak köszönhető, hogy igen jó borral élt. Mert a filoxéra pusztítása előtt a több mint kétezer kat. hold területű szőlőhegyen ősidők óta kizárólag csak tisztán nemes fekete kadarka szőlőt termeltek, mint erre a vidékre legalkalmasabb szőlőfajt. Ez a szőlő adta ezt az édeskés nem tüzes piros bort, amelyből aki ivott, ha fázott, megmelegedett, aki fáradt volt, fáradtsága elmúlt tőle, ha beteg volt, jobban lett tőle, ha halálos beteg nem volt, ha haragudott, megbékélt és a kemény szívek meglágyultak és engedelmessé váltak, akiknek bánatuk, szomorúságuk volt, azok pedig megvigasztalódtak. Tehát ez a tüzes, nemes ital nemcsak megvidámította, hanem a szó szoros értelmében meg is nemesítette az emberek szívét, lelkét, gondolkodását, érzelmét és ízlését is egyaránt. Aki abból a borból sokat ivott, az se beteg, se bolond nem lett, legfeljebb kidőlt és amikor kialudta magát, ihatott tovább, de amíg ki nem dőlt, addig jókedvűen beszélgetett, tréfálgatott, nevetgélt, vagy jókedvében dalolt, táncolt, vagy szeretgetett, de nem veszekedett, nem civakodott és sohasem fordult elő, hogy a vásárhelyi nép egymást megbicskázta volna.

De nem lesz érdektelen rámutatni a vásárhelyi nép politikai felfogására és követésére sem annál is inkább, mert nemcsak a vásárhelyi paraszt, hanem általában a magyar paraszt politikailag mind a 48-as és függetlenségi párthoz tartozott, hacsak fenyegetéssel, vagy rábeszéléssel el nem térítették, tehát ebben a dologban nem volt különbség a más táji parasztsztyák felfogásától. Mert azok az urak, akik a hatalom fényébe sütkéreztek és a húsosfazék körül forgolódtak, elfelejthették a Habsburgoknak a nemzetekkel szemben elkövetett égbekiáltó bűneit, de a romlatlan lelkű, magyarérzésű paraszt sohasem felejtí azt el. De azért is ellenzékiek voltak, mert a 67-es kiegyezés nem volt száz százalékig a nemzet javára, az akkori kormányok pedig nemcsak a 48-as törvényeket nem hajtották végre, hanem még azokat a jogokat sem érvényesítették, amelyeket a kiegyezési törvények biztosítottak a nemzet számára. Ennél fogva a kiegyezés után, amikor a nemzet visszakapta az alkotmányát és az országgyűlést, összeült Hefi Ignác más hat képviselőtársával, akik beláttak a jövőbe és akik rosszul sejtettek, csakhamar ellenzékbe mentek 48-as és függetlenségi programmal az akkori kormánnyal szemben, de velük tartott az egész parasztsztya is, mert mint ahogy a jólműködő időváltozást jelző műszerek, vagy mint a természet ölen élő vadak és madarak megérik a vészes idők eljövételét és közeledését és a romlatlan lelkű parasztsztyák is megéreztek azt, amit Kossuth Lajos is tisztán látott és amire figyelmeztette a nemzetet. Petőfi Sándor pedig szintén megjövendölte egyik költeményében, hogy az osztrák uralom el fog pusztulni, szét fog hullani és vele pusztul a bűnös Habsburg dinasztia is. Ez a nagy embereknek a jövendölése és a romlatlan lelkű parasztsztyák megérezése száz százalékig bekövetkezett, de az uralkodó család érdekét szolgáló uraink süketek és vakok voltak a bölcsek figyelmeztetésére és azok tiltakozása dacára is mindig szorosabban hozzáfűzték

a nemzet sorsát az osztrák uralomhoz, aminek a következménye az lett, hogy a bűnei miatt a természet által is pusztulásra ítélt Habsburgok a pusztulásba magukkal rántották a szerencsétlen nemzetünket is.

Ezeket azért is meg kellett írni, mert még ma is vannak olyan urak, akik elfogultságukba azt a hülyeséget beszélnek, hogy az osztrák monarchia azért hullott széjjel és a mi országunk és nemzetünk azért jutott ide, mert a parasztosztály mindig ellenzékieskedett és nem támogatta az akkori kormányokat a törekvéseikben. Talán bizony abban a munkájában kellett volna támogatni, hogy még több jó magyar szállhasson ki Amerikába és még több oláht és zsidót engedjen és telepítsen be az országba és még több földet és hatalmat juttasson azok kezére.

A vásárhelyi népszokásokat és népeletet azért tartottam szükségesnek a Pusztakutasi Olvasó Egylet és a Vásárhelykutas történetével kapcsolatban megemlíteni, mert a pusztai nép a vásárhelyi ősi családok leszármazottjai, akik ma is odatartoznak, akiknek a szokásaik azonos az elődeikével és mint a tanyavilág egyszerű fiai, legjobban megőrzik az őseik szép szokásait és erőneveit, akiket a civilizáció ki nem forgatott az eredetiségéből.

Visszatérve a pusztaiak fejlődésére és ügyére-bajára, rá kell mutatnom arra a körülményre, hogy amint a fiatal boldog pusztaiakon haladt az idő, aszerint szaporodtak és nevelkedtek a gyermekeik is, mert akkor még nem volt divatban az egyke, meg az egyse, ennél fogva népesekek voltak az egyes családok. Tehát iskola kellett volna a sok gyermeknek, de iskola nem volt a pusztán, mert akkor még a tanyavilág gyermekei iskoláztatásával nem törődött sem az állam, sem a város, sem az egyházak. Hogy mégis iskolázatlanul ne maradjanak a gyerekek, a szülők szövetkeztek és maguk a saját pénzükből csináltattak iskolát, vagy béreltek helyet iskolának. Ilyen a szülők által épített iskolák még ma is vannak a puszták és a tanyák világában és a tanítót is a szülők fizették a sajátjukból. A pusztai tanítók leginkább kiöregedett mesteremberek voltak, mert akkor még nem volt állástalan tanító, akik vándorlegény korukba összejárták nemcsak az országot, hanem külföldet is, mert akkor csak úgy lehettek céh-beli mesterek, és a vándorlásuk alatt sokat láttak, hallottak, tapasztaltak, ennél fogva alkalmasak lettek arra, hogy megtanítsák a gyermekeket írni, olvasni, számolni és a vallásra is, akármelyik hittanfelekezethez tartozott a nebuló, mert akkor a vallástanítás, az éneklés és az imádkozás volt a fő tantárgy. Itt a kutaskörnyéki nép nem csinált iskolát, hanem bérelt neki helyet és pedig Tompai Samutól, akinek szintén több iskolásgyermeke volt. A Tompai tanya a kutasi vasútállomástól délre 3-400 méterre volt, amely most a Dobsa Péteré. Én is ide jártam iskolába. A tanítónk egy kiöregedett kőműves volt, jó tanító volt az istenadta, ő csinálta mindnyájónknak az író tollat lúdtollból, majd pedig azzal csináltuk a sok kisebb-nagyobb malacot az irkába. A tintát is ő csinálta, de azt nem tudom miből. A szokás az volt az iskolába, hogy minden szerdán és szombaton nem volt tanítás, hanem játékkal töltöttük az időt, ami nekem nagyon tetszett. Játsszani azonban csak annak volt szabad, aki a tanító úrnak vitt valami ajándékot és hogy játszassunk, vittünk is ajándékot mindannyian, ki ezt, ki azt, de nem úgy ám mint Petőfi Sándor, hogy a tanítója kéményéből lopkodta el a sonkát, kolbászt és azzal ajándékozta meg a tanítóját, hanem mi kértünk a szüleinktől ajándéknak valót és ha nem kaptunk, csak akkor loptunk, amit lehetett, mert nagyon szerettük a tanító urat, de játszani még jobban szerettünk. Tompai Samu bácsi, a házigazdánk nagyon érdekes ember volt először azért, mert ő a régi pásztorok közül való volt, ennél fogva a szegénylegényekkel is jóba volt, éppen azért Rádaival is volt egy kis elintézni való ügye. De mivel nem volt nagyobb bűne, csakhamar búcsút intett a szegedi várnak. Samu bácsi nyáron bő gatyát viselt, melynek a szára nyáron fel volt gyűrve, vagy be volt kötve, télen azonban rajhuzlit hordott, úgy nevezték azt a

nadrágot, amelynek mind a két szára kívülről végig volt varrva sűrűn sárga lapos gombokkal, amelyet a csizmaszáron kívül viselt. A juhászok és kanászok ilyen nadrágba jártak még a puszta állott. Samu bácsi annakidején kanászbojtár volt. Samu bácsi elég jómódú kisgazda volt, de azért sose volt kabátja szövetből, csak egy juhbőr bekecse volt, abba járt mindenüvé télen-nyáron, ha hideg volt szőrével befelé fordítva viselte, ha pedig eső esett, vagy meleg volt, akkor szőrével kifelé volt fordítva. Azt mondta, hogy a bekecs szőre nem engedi keresztül a nap hevét, és így a bekecs bőre a legnagyobb melegben is kellemes hűvöset tart. Ebben teljesen igaza volt. Samu bácsinak a gyarló világból való kimúlása is érdekes volt, mert 80 éves korában lovaglás közben szívszélhűdés érte és holtan fordult le a kedves hátslováról. Később a hetvenes évek utolján, amikor már a hatóságok kezdtek foglalkozni a pusztai gyermekek iskoláztatásával, a Tompai-féle iskola helyett a város felépítette a most is meglévő kispusztai iskolát, amelyben első tanító Szabó Lajos okleveles tanító volt.

Tehát az előbb elmondottakból megállapítható, hogy nem igaz az az állítás, amivel a mai emberek közül sokan a parasztokat gyalázzák és vádolják, t.i. hogy azok nem szeretik az iskolát és nem akarnak tanulni, mert amikor még nem volt állami iskola, csináltak maguk, csak hogy taníttathassák a gyermekeiket, azonban a közmondás szerint azzal tartják, hogy a sok jóból is megárt. Azt pedig tapasztalatból tudják, hogy aki sok iskolát járt, az nem szolga és nem tanulja meg a dolgot. Dolog nélkül pedig a jó paraszt el sem tudja képzelni az életet. Éppen azért amennyire szereti és megbecsüli a művelt, okos tiszta jószándékú a Teremtőtől is vezetésre hivatott embert. Éppen úgy nem szereti, nem becsüli, sőt gyűlöli a sokiskolát járt üres fejű, üres szívű tehetségtelen és jellemtelen embert, amilyen nagyon sok van a sok iskolát járt emberek között, akik hosszas munka nélkül élődnek s akik a jószándékú okos embereknek csak szégyenei, a parasztnak pedig terhe és átka, azért a paraszt szülők a sok iskoláról ilyen nem akarnak nevelni a gyermekeikből. Kevesebb iskolával inkább nevelnek becsületes munkás parasztembert, aki a maga emberségéből megtanul élni és aki nem terhe, hanem egyszerűen hasznos legyen a nemzetnek.

De a pusztai paraszt nemcsak a gyermekeik iskoláztatásáról gondoskodnak és csináltak iskolát, hanem a maguk számára is csináltak gazda és olvasóköroket, ahova a szabad idejükben össze mehessenek és ahol az ügyüket-bajukat elmondhassák és megbeszélhessék és ahol gazdasági és egyéb érdekei megvédésére és előbbre vitelére szervezkedhessenek, terveket készítsenek. Evégből majd minden iskola közelébe alkottak gazdaköroket. Tehát az sem igaz, hogy a parasztsztyály nem akar és nem tud szervezkedni, mert az akar és tud is. Azonban a szervezkedésbe a gazdakörok megszervezkedésénél tovább menni nem tudtak. A további szervezkedésnek a folytatása az lett volna, hogy a már meglévő kisgazdaköroket egy központba tömöríteni és összevonni, hogy így a sok kis apró erőt összpontosítani és egy nagy hathatós erővé fejleszteni. Azonban a több időt és műveltséget igénylő munkához a kisparasztoknak az állandó termelési munkától idejük sem volt. De hiányzott náluk a nagyobb szervezkedéshez szükséges tudás is, mert hiszen senki se nevelte őket arra. Tehát itt már segítségre lett volna szükségük, segítséget azonban nem kaptak, mert a művelt osztály, akitől jogosan elvárhatták volna az erkölcsi segítséget, méltóságon alolinak tartotta a paraszttal való foglalkozást. Csak akkor foglalkoztak velük, ha adóztatásról volt szó, vagy a törvényhozásnál kellett volna intézményesen egy táborba tömöríteni a sok kis gazdakört. De ez sem történt meg, hanem hagyták őket szervezetlenül, tanácstalanul és védelem nélkül vergődni és mindenki által kihasználni.

Itt Kutas környékén a pusztakutasi olvasó egyletet 1893. évben alakítottuk meg. Amíg ez az egylet meg nem volt alakulva, az etájon lakó pusztaiaknak a kutasi csárda volt a találkozó helyük. Ide azonban nemcsak a csárdabeli jó bor és a szépasszony vonzotta a pusztaiakat, hanem az újabb hírek utáni vágyakozás is. Mert abban az időben a pusztai nép nem ismerte az újságot, mert még akkor nem is volt Vásárhelyen, és csak szájról-szájra kapták a híreket a csárdákba, a száraz, vagy szélmalomokba, vagy a kovácsműhelyekbe, ahol több ember megfordult. A kutasi csárda nemcsak a jó boráról, szépasszonyáról, a pásztorokról és szegénylegények által elkövetett virtuskodásairól volt híres, hanem a hírszolgáltatásáról is. Ugyanis ez a csárda a kutasi útfélen volt. A kutasi út pedig a legjártabb, legegyszerűsebb országút volt, amely a nagyalföldön keresztül vezetett. Ezen az úton jártak nyugatról keletre és keletről nyugatra az országjárók, az utazók, a vándorlók, a kupecek, a kereskedők, stb. akár kocsin, akár gyalog utaztak, mert még akkor vasút nem volt az alföldön keresztül, ide tértek be az utazók. Itt pihentek meg az elfáradtak, itt húzódtak meg a csárdaudvar közepén a kőlábakon álló nagy állás alatt ha rájuk esteledett vagy ha rossz idő érte az utasokat, akik rendszeren bementek a csárdába is egy-két pohár borra és egy kis beszélgetésre, mert itt mindig lehetett találni messziről jött embereket, akik valami újabb hírt, vagy újságot tudtak mondani, az újabb hírek innen terjedtek szét a nagy pusztába, azért is volt látogatott a kutasi csárda. 1857-ben pedig amikor Ferenc József király és Erzsébet királyné is az országot járta, ezen a kutasi úton ment végig kocsin a díszes kíséretével. A szabad pusztára idején ezen az úton történt meg az az eset is, hogy egy vásárhelyi szücsmester ment kocsin egy csomó szücsáruval, subával Gyulára a vásárra. És amikor a csárdát már jól elhagyta, leszállt a kocsiról azt a bizonyos dolgát végezni, a lovakat azonban engedte tovább ballagni a kocsival. És amikor a dolgát elvégezte, ment a kocsi után, amely már jól elhaladt. Amint ment azt látta, hogy az úthoz közel egy bokor mellől felkelt egy kivert bika és nagy bögéssel, tüszköléssel és sikongással egyenesen neki tart és már elmenekülni nem tudott előle. De a lélek jelenlétét nem veszítette el, mert igen nagy erős ember volt, hanem a bicskáját kivette a zsebéből, kinyitotta és a csizmája szárába dugta és megállt és odavárta az irtóztató bömböléssel, tüszköléssel közeledő bikát, amikor annyira közel ment hozzá, hogy elkaphatta a két szarvának a hegyét, elkapta és a mit sem sejtő bika nyakán hirtelen egyet tekerített, aminél fogva a bika a földre vágódott, ebben a pillanatban a szücs kikapta a csizma szárából a bicskát és a bika hátsó részét végig kihalászta és a béle azonnal kifordult. Így menekült meg a szücsmester a kivert bika bosszújától.

Kivert bikának azt nevezték, amit a többi bikák kivertek a gulyából, ami úgy történik, hogy a vén erős bikák feltétlen elsőbbséget és tekintélyt követelnek a többi bikáktól és a fiatalabb és gyengébb bikák meg is adják az elsőbbségi jogot s tekintélyt az öreg bikának. Azonban úgy szokott lenni, hogy a fiatal bikák megnőnek és megerősödnek és tudtára adja az öregnek, hogy vagyok olyan legény, mint te és kötekszik az öreggel, aminek a következménye az, hogy összemérik az erejüket és ha egyforma erősek, napokig eltarthat a birkózás, amit borzasztó volt látni, ha mind a kettő kimerül, abbahagyják, de mindig mormolnak, sikonganak és amikor kipihenték magukat, ismét újra kezdték a veszekedést és ezt többször is megismételték. És mivel kibékülés nincs, a vége mégis csak az lött, hogy az egyik alól marad. Az ilyen legyőzött óriásnak azután nincs a gulyába maradása, részben azért, mert az egész bika és gulyatársadalom előtt oda van a tekintély, de végig bántja a lealázottság és a megsértett önérték is. Ennélfogva feldúlt kedéllyel bosszút lihegve egyedül barangol a pusztába. Veszedelmes mindenre, amivel szembe került. Az ilyen kivert bikát úgy végezték ki, hogy abban az időben minden mészárosnak volt két-három nagy szelindek kutyája, a mészárosok kimentek a pusztára, vitték magukkal a nagy mészároskutyákat is és megkeresték a pusztában a kivert bikát és ráuszították a kutyákat, azok körülkapták a bikát és addig fogdosták, hogy ártalmatlanná tették és akkor odaszaladt egy

mészáros és taglóval leütötte a veszedelmes bikát. Ha azonban olyan helyen találták a bikát, ahol tüskös bokrok voltak, ahova a hátuljával beállhatott és csak a fejéhez férkőztek a kutyák, ott meggyűlt a kutyáknak a baja és nem is egyet felnyársalt a szarvával. Ilyen volt a veszedelmes kivert bika.

Azonban a nagyforgalmú kutasi útnak és a régi híres kutasi csárdának a jelentősége, szükséges volta és a fontos szerepe sem tartott örökké, mert csak addig töltöttek be nagy szerepet, amíg Baros Gábor a nagy miniszter az 1869-ben elkészült vasutat meg nem reformálta és a zóna rendszert be nem hozta. De amikor Baros a zóna tarifát életbe léptette és a vasúton olcsón, kevés költséggel lehetett utazni és mindent szállítani, azután már messzebb nem utazott és nem szállított senki gyalog, vagy kocsin semmit, hanem minden forgalom az olcsó vasútra terelődött. Ennélfogva a kutasi útnak is, meg a híres kutasi csárdának is megcsappant a nagy forgalma. Elmaradtak az elfáradt, elázott és elfázott utasok, vándorlók, kupeczek és kereskedők, akik régebben állandóan látogatták, csak a helybeliek, a puszta népe kereste fel, mert a pusztaiaknak azután csak a kutasi csárda volt a találkozó hely. Ott lehetett találni a régi szabad puszta idejéből való pásztorokat és szóbeli embereket is. Szóbeli embernek azt nevezték, akik a szegény legényekkel cimboráltak és akiket emiatt Rádai kérdőre vont, de kellő bizonyítékok híján csakhamar búcsút inthetett a szegedi híres várnak. Fiatal koromban én is jártam a kutasi csárdába, itt találkoztam a szabad puszta volt fiaival és még akkor élő pásztoraival és szóbeli emberekkel, akikkel megismerkedtem, akikkel szerettem elbeszélgetni és akik szívesen beszélgettek a letűnt pásztoréletről és a betyárvilágról, a szegedi várban történekekről azonban nem szerettem beszélni, ha arról kérdeztem tőlük valamit, arra azt mondták, hogy arról fiam ne beszéljünk, mert akkor a hajunk is az égnek áll, hanem ahelyett inkább daloljunk, ilyenkor dalba kezdtek és dalolták a sok szép pásztor és betyáros nótákat, hol vigadva, hol busongva az elveszített gyöngyét felett. Azoktól tanultam az alább felsorolt nótákat, amelyeket később is szerettem dalolni, a többek közt: Pusztán születtem, Télen nyáron pusztán az én lakásom, Az Alföldön csikós legény vagyok én, Nem akar az ökörcsorda legelni..., A kutasi csárda mellett..., Be van az én szűröm ujja kötve..., Juhász subám szögre van akasztva..., Szépen legel a kisasszony gulyája..., stb.

A régi pásztorok közül ismertem Borka Jancsit, a híres csikóst, aki a szilaj csikóból, akit másként a ménesből nem lehet kifogni, úgy csinált hátraslovat, hogy az álláson kileste amikor a csikó lefeküdt és aludt, akkor hozzálopódzott, rávetette magát és akár hogy szaladt, vagy ugrált vele, nem esett le róla és a csikó addig szaladt a ménes körül, amíg ki nem merült és meg nem állott, akkor leugrott róla, fölötöfékezte, megsimogatta és kész volt a futós, amelyen a ménest őrizte és összeterelte. Ismertem Oláh Mihályt, a híres gulyásszámadót, aki arról volt híres, hogy akármilyen nagy erős ökörnek, vagy bikának ha elkaphatta a két szarva hegyét, az nem tudott tőle elszabadulni és ha erőszakoskodott az állat, a szarvainál fogva a földhöz is vágta. Tompai Samu pedig arról volt híres, hogy kanászbojtár korában akármilyen félvad süldőt kiválasztott a falkából és arra hajtotta, amerre akarta, nem tudott előle elszaladni, olyan futós volt. Molnár Mihály juhász pedig arról volt jeles, hogy ha a legnehezebb kost, vagy ürüt is ha megfogta, a nagy lábát felvetette a nyakára, akár egy mérföldre is elvitte. De arról is jeles volt, mert azzal tartotta, hogy a juh csak a más mezejétől hízik és tejel legjobban és a más juhának van a legjobb húsa. Ettől kérdezte a kislánya, amikor hazament, hogy lopott-e kend most kisbárányt édesapám. De a különféle pásztoroknak eltérőek a viselkedésük is, amit Deli István a híres hortobágyi állatorvos a következőképpen állapított meg: a csikós, ha bemegy a korcsmába, hangosan kiabál, parancsol, ha iszik káromkodik, dalol, táncol és minden más pásztor lenéz. A kanász ha bemegy a korcsmába mindenkire börzenkedik, gyanús szemmel néz a kocsmárossal is és a vendégeket

sértegeti, beleköt, veszekedhetnek és mindig összevesz valakivel. A juhász, ha bemegy a kocsmába, elhúzódik egy félreeső helyre, ott leül, kér bort és iddogál magában szó nélkül. Amikor már valamennyit ivott, hirtelen felugrik, tör, zúz mindent, amikor már kidühöngte magát, a betört ablakoktól és az összetört kályhától is bocsánatot kér. A gulyás a kocsmába leül, bort kér és iszogat csendben nézi türelemmel, hogy a többi mit csinál. Mikor már két-három iccét megivott, odaszól a cimborájának, hogy daloljunk már mink is egyet. Hát ilyen átalakító hatással volt a jószág azokra az emberekre, akik velük állandóan foglalkoztak. De a kutasi csárdában mi fiatalok a magunk társaságában is igen jól szoktunk mulatni, mulattunk, tréfálkoztunk, bohémkodtunk, amelyért szerettek bennünket a régi parasztok és szóbeliek, de különösen kedveltek bennünket a csárdabeli szépasszony és annak kökényszemű nevelt leánya, akik velünk enyelegtek, daloltak, mulattak a jó bor mellett, cigány mellett s akik minden széppel, jóval elláttak bennünket kedvünk szerint, amire még most is szívesen gondolunk vissza. Az idő azonban nemcsak a régi pásztorokon és a szóbeli embereken járt el, hanem mirajtunk is és mi is kezdtük az életet komolyan venni és a szép csárdásnéval való enyelgés és bohémkedés helyett fontos köz és egyéb komoly dolgokról kezdünk beszélgetni és tárgyalni, vitatkozni. A szép csárdásné azonban azokat a komoly beszélgetéseket nem szívesen hallgatta és azoknak úgy vetett véget a kis hamis, hogy mellénk simult, koccintott velünk és belekezdett egy-egy szép nótába az ő gyönyörű hangjával és ki tudott volna ott még azután is vitatkozni. Na de nem is vitatkoztunk, hanem daloltunk mi is a szép csárdásnéval jó bor és cigány mellett, mert azoknak is intett a szépasszony és azok teljesítették a kötelességüket. Így mulattunk a kutasi csárdába számtalanszor és sokszor rogyásig, amit a jó Isten bűnül ne rójon. A dolog vége azonban, hogy a megbeszélések nem mindég a csárdába és nem mindég a szép csárdásné jelenlétében történt, hanem mindég ritkábban-ritkábban mentünk a csárdába, ami nagyon bántotta a csárda szépasszonyának a jószívét. Mi is nagyon sajnáltuk szegénykét, de a kérlelhetetlen sorstól úgy volt elrendelve és a többszöri tárgyalások és megbeszélések eredménye az lett, hogy a sámsoni vasúti állomás kicsi várótermébe a Gyarmati Mihály akkori elöljáró engedelmével gyűlést tartottunk és határozatilag kimondtuk, hogy Pusztakutasi Olvasó Egylet címen egyletet alakítunk és ez meg is történt 1890 év december 20-án. Ideiglenes elnöknek meg lett választva Karasz Béla, ideiglenes jegyzőnek pedig ifj. Gregus Máté, amiről az alapszabály tanúskodik. Alapító tagok voltak C. Nagy Imre, Lénárt Bálint, Tápai Imre, Kiss Imre, Kotormán Lajos, Kotormán István, Kotormán Bálint, Molnár János, Vörös Sándor, Karasz József, Rostás János, Cs. Hódi János, Gombos Sándor, Tornyai Pál, Deák Pál, Elek Imre, Rostás Flórián, Lázár Sándor, Hegedűs Pál, Dóda Máté, Dóda Ferenc, Szabó Sándor, Szabó Mihály, Szabó Ferenc, Tóth Sándor, Kovács Imre és Gyarmati Mihály máv. elöljáró, aki az egylet alapszabályát is megírta tiszteletből. Az egyletnek helyet adott Szabó Sándor az akkori szélmalom-tulajdonos a malomnál egyik kis szobáját engedte át évi 15 pengő bérért. Ott tartottuk a megbeszéléseket és gyűléseket. A táncmultságokat pedig először a tagok által összehordott és ponyvából készült sátorban tartottuk meg, azután pedig csináltattunk egy nagy sátort és abban tartottuk az őszi és tavaszi bálakat. Egy pár év eltelte után pedig egy nagy táncteremnek és mellékhelyiségeknek a megépítését határoztuk el és ezt végre is hajtottuk. Azonban az egyletnek még akkor sem volt elég pénze az építkezéshez, a hiányos pénzt a tagok adták össze részben kölcsön, részben adományként és kimondhatatlan boldogok lettünk, amikor elkészült az egyletünk terme, hogy a sajátunkban tarthatjuk az összejöveleteket, gyűléseket és multságokat. Azután csak ritkán látogattuk meg az ősi kutasi csárdát és emiatt siralmasan panaszkodott is a szegény szép csárdásné. Hanem azután minden ünnep és vasárnap délután, úgyszintén csütörtökön délután is, ha szorgos dolgunk nem volt, összejöttünk az egyletben, mert t.i. Vásárhelyen már abban az időben két hírlap jelent meg először hetenkint egyszer, később hetenkint kétszer jelentek meg. Az egyik a Vásárhely és vidéke című, amely az Endrey Gyula

országgyűlési képviselő lapja volt 48-as és függetlenségi elvvel, a másik pedig a helyi kormánypártnak volt a lapja, ennél fogva nemcsak vasárnap, hanem csütörtökön délután is össze-összejöttünk újságot olvasni, ha szorgos dolgunk nem volt. És amikor Orosházán kipiacoztuk magunkat, mert a pusztaiaknak az volt a piaca (és akkor már nem a kutasi csárdába mentünk hírt hallani) természetes, hogy az újságolvasás után mindenkor a körben történt eseményeket és tapasztalatokat adta elő mindenki, azután pedig a közügyekkel és a pusztai nép tűrhetetlen helyzetével foglalkoztunk, mert az előbb említett bizonyos tekintetben kedvező helyzet mellett voltak a pusztán kedvezőtlen, fonákos és tűrhetetlen állapotok is. Mert abban az időben a pusztán született gyermekeket valamelyik szomszédos községben, de leginkább Orosházán keresztelték meg. Az új házaspárok Orosházán esküdtek egymással Örök hűséget. Ha a betegnek a háts patikáros orvossága nem használt, azt Orosházára vitték az orvoshoz, aki pedig meghalt, azt Orosházán temették el. Ha valakinek a postán volt dolga, azt Orosházán végezhette el. Ha valakinek valami eladni, vagy venni valója volt és ha gyűrűs zsidókkal, vagy kanalas totókkal nem tudta lebonyolítani, azt Orosházán bonyolította le. Tehát minden dolgukat Orosházán végezték és intézték el a pusztaiak, ami nemcsak végtelenül káros, hanem szégyenletes is volt a pusztaiakra nézve. Orosháza a pusztaiaknak köszönheti a nagymérvű előrehaladását.

A pusztai népek egyrésze vasárnap és más ünnepnapokon istentiszteletre szintén Orosházára jártak be. A legtöbb pusztai azonban kint a tanyán házi istentiszteletet tartott, amelyben az egész család és a cselédség is részt vett, sőt több helyen az is előfordult, hogy a jó szomszédok és a rokonok is részt vettek az istentiszteleten. Az istentiszteleten leginkább a családfő olvasott föl a bibliából fejezeteket, a Szikszai könyvből imádságokat, az énekes könyvből pedig zsoltárokat és dicséreteket énekeltek.

Ha pedig valakinek akár egy malacról, vagy akár egy lóról kellett passzus, azért Vásárhelyre kellett menni, mert azt Orosházán nem lehetett elintézni. És ez akkor nagy dolog és baj volt nemcsak a sok idővesztéséért, hanem különösen azért, mert ősszel, télen és tavasszal a feneketlen sárban lehetetlen volt a járás, legfeljebb csak lóháton lehetett járni, mert akkor még a kutasi út se volt műút, mert csak 1910-ben csinálták azzá. És bár a vasút a pusztán keresztül 1869-ben készült, de közlekedés mindaddig nem volt rajta, míg Baros Gábor a miniszter 1888-ban a zóna-tarifa rendszert be nem hozta és életbe nem léptette. Mindezeknek a fonákos és tarthatatlan helyzetnek a pusztaiak nagyon érezték a káros kellemetlenségeit. És a pusztaiaknak ezt a káros és kellemetlen helyzetét behunyta szemmel, tétlenül, minden lelkifurdalás nélkül tűrte a város vezetősége. Ennél fogva a pusztakutasi olvasó egyesület vezetősége célul tűzte ki maga elé, hogy ezt a lehetetlen állapotot megváltoztatja és ilyen irányban meg is kezdte a munkát és hol panasszal, hol kéréssel fordultunk az illetékes hatóságokhoz, hol pedig indítvánnyal a törvényhatósági közgyűléshez és mindenütt ellenszenvvel fogadták az előterjesztésünket és némelyek hallani se akartak annak teljesítéséről. Bár a pusztaiak mindég pontosan fizették a sok közadót. De végtére is a sok kérés, követelés, kunyorálás és sürgetésre a passzus írás végett a hatóság kiküldött egy rendőrségi fogalmazót, aki kedden a kutasi csárda egyik szobájában írta a passzust hol a boros, hol a sörösüvegek sokasága között. Mert aki passzust íratott az örömebe, hogy nem kellett Vásárhelyre menni fizetett, ami időszerű volt, bort, vagy sört. Így aztán nem volt csoda, ha a passzusíró néha-néha a tintakalamáris helyett a sörös, vagy borospohárba mártotta a tollat. Szerdán pedig Pusztaközpontra írta a passzust hasonló körülmények között. 1897-ben pedig kapott a pusztai emberorvost, az első orvosa Kutasnak Koszorús István volt, orvosi lakásnak a kutasi csárdát alakították át. Ezzel a cselekménnyel egyidejűleg megszűnt az alföld egyik legrégebb, leghíresebb, lelegendásabb és romantikusabb csárdája csárda lenni. És

ahol az idők folyamán annyi bujdosó szegénylegény, annyi híres pásztorok, szegény vándorlegények, utazók, kereskedők fordultak meg és találtak szállást és enyhelyt az idő viszontagságai ellen és annyi tragédiaszámba menő események játszódtak le a régmúlt időkben és ahol mi is, mint fiatalok sokszor töltöttük el az időt kellemesen a szép csárdásné társaságában jó bor és cigány mellett. Azontúl már nem a jókedvű, mulatni vágyó, jó bort, szépasszonyt szerető emberek, nem is a pihenni vágyódó utasok, kereskedők, régi pásztorok és szóbeli emberek keresik fel az ősi csárdát, hogy a pusztaság elvesztése feletti bánatukat és keserveiket borba fojtsák, hanem a betegek, a szenvedők, az öregek s a gyermekek mennek oda az orvoshoz az egészségüket és testi épségüket reparálni, gyógyítani. És bár sajnáltuk az ősi és romantikával gazdag múltú híres csárdának megszűnését, de mégis jobban örültünk annak, hogy valahára lett a pusztaság emberorvosa és amiatt sem kellett a szomszédokba menni. Azután kaptunk csendőrséget, anyakönyvi hivatalt, községi temetőt, ahova mindenki temetkezhetett vallásfelekezeti különbség nélkül, amelybe elsőnek 1907. november 10. napján temették el Hajdú Pált, aki régebben csárdás volt a kutas csárdában, akinek a felesége Erdélyi Kató igen szép asszony volt. Azután kaptunk hatósági bábát, majd meg hetipiacot, az első piac 1907. április 10. napján volt megtartva nagy érdeklődés mellett és hozzá hatósági jószágmérleget. És kértünk postaközpontot, postakirendeltséget és a kérvényhez csatoltuk azt a több száz aláírást, amelyet a Sámsonoldaltól Mágocsoldalig lakó pusztaiakkal írtunk alá. A postaközpont mindennek dacára nem akart kirendeltséget adni és nagy megfontolás után próbára küldött ki kirendeltséget, a vasúti elöljárót bízta meg és tanították be a postakezelésre. És ahogy az ügynökség megkezdte működését, a forgalom napról-napra nőtt és a központ kénytelen volt belátni, hogy itt szükség van a postára, s állandósította. Azután pedig a MÁV-tól kértük az állomásnak az élő és darabáru rakodással való kibővítését, itt is a pusztaiaknak aláírását csatoltuk a kérvényhez, de itt is nagyon nehezen ment a dolog, mert ezek se akarták hinni, hogy a kért újításokra szükség van, ezek is azt tartották, hogy itt nincs falu, tehát szükség se lehet rá. Csak azzal a feltétellel ajánlották, hogy megcsinálják a rakodót, ha annak a költségeihez hozzájárul az érdekeltség, ennél fogva gyűjtöttünk arra a célra 5050 koronát, amihez a törvényhatóság is hozzájárult. Ekkor hitték el, hogy komoly a kérésünk és hogy tényleg szükség van a rakodóra és csak így csinálták azt meg, ami 1909. évben lett kész a kibővített állomás és azután már nem kellett Orosházára járni, ha valahova szállítani akartunk valamit. Előbb elmondottakból világosan látható, hogy a pusztai nép helyzetének a megjavítása, ami egyet jelent Kutas létrejöttével, fejlődésével és a különféle alkotások, intézmények létrehozásával, hogy az nem volt könnyű dolog, sőt mondhatni, hogy nagyon is nehéz dolog volt, részben azért, mert mi, akik ezt csináltuk fiatalok, tanulatlanok és a komplikált közigazgatásban járatlanok és amellet szegény kezdő és tekintélytelen kisgazdák voltunk, az idősebb nagyobb gazdák, akik már az életük delén túl voltak és akik már úgyis otthagyni készültek a pusztát, nem azzal kezdték a nehéz és sok kellemetlenséggel járó közdolgokba, úri ember se került egyse, aki ellátott volna bennünket tanáccsal, aki eljárta volna a dolgunkba. Másrészt pedig azért volt nehéz a helyzetünk, mert a város urai és a törvényhatósági bizottság tagjainak nagyrésze nem jószemmel nézték a mi szorgalmunkat, mert a legtöbb nem ismerte a messze pusztát és annak a bajait, másfelől pedig attól féltek, hogy a pusztaság elszakad a várostól és Orosházához csatlakozik és az orosházi Vörös József ref. pap országgyűlési képviselő idejében, aki sok mindent megtett az orosházi érdekekben beszéltek is erről az elszakadásról. És ha mi nem cselekszünk a pusztaiak helyzetének és Kutas fejlesztésének az érdekében, akkor bizonyosan nagyobb mozgalom fejlődött volna ki az elszakadásra, és valószínű, hogy nem is eredménytelenül. Tehát a pusztaiak helyzetének megjavításával és Kutasnak a központtá való fejlesztésével elgyengítettük az elszakadási törekvéseket. És mégis félreértésből-e, vagy rosszakaratból, a város vezetősége elé terjesztett

panaszainkat és kéréseinket, úgyszinte a közgyűlés elé terjesztett indítványunkat ellenszenvvel, hidegen, ellenséges érülettel, gúnyolódással, lekicsinylően fogadták és kezelték és csak lassan, többszöri utánjárással és sürgetéssel döcögött egy-egy ügyünk a megvalósulás felé. Ennélfogva sokszor kerülgetett bennünket az elkedvetlenedés, a lemondás és a küzdelem abbahagyásának a gondolata. És az egyesület tagjai közül nem is vállalta magára senki az eljárást, a küzdelmet, a kellemetlenséget, a sok idővesztést és a meglehetősen nagy anyagi áldozatot. Nekem is csak az igazságunk érzete, a követelésünk jogos és szükséges volta adott erőt a további küzdelemre és az a tudat, hogy a pusztai népe érdekében megindított küzdelemnek az abbahagyása nemcsak férfiatlan és gyáva, hanem bűn is lenne a pusztai néppel szemben és mivel igen minden dolognak a kezdeményezője én voltam, ennélfogva ha azt kértem, hogy helyettem mások is menjenek az ügyet elintézni, erre azt vágták a szemembe, hogy ha felkötöttem a harangot, hát zörgessem tovább. Tehát ezeknél fogva én sem tehettem mást, mint amit az öreg Löwi zsidó tett akkor, amikor a nem egészen jól sikerült Sándor nevű fiát meg akarta bízni fontosabb üzleti ügy elintézésével és parancsoló hangon így szólt hozzá: „Sándor, eredj el”, de itt megállott az öreg zsidó a parancsal, mert nem bízott a Sándorban és lemondóan csak azt dünnyögte, hogy: „különböznél ne menj, ha bolondot akarok küldeni, még magam”. Nekem azonban nem azért kellett mennem, mert a társaim, akiknek menni kellett volna, hogy bolondok voltak, hanem azért, mert okosak voltak és nem vállalták magukra azt a temérdek küzdelmet, kellemetlenséget, idővesztést és anyagi áldozatot, amivel ez a küzdelem járt. Ennélfogva ha a pusztai igazságért és szent ügyeiért megkezdett munkát abbahagyni nem akartam, nekem kellett a jóbolond szerepét vállalni. És vállaltam nem szereplési viselkedésből és nem is azokból a gondolatokból, hogy azokra a küzdelmekre egyedül én lettem volna hivatott, hanem vállaltam azért, mert nem volt más, aki vállalta volna. És így nekem kellett meghozni azokat az erőmet meghaladó erkölcsi és anyagi áldozatokat, amelyeket a majd négy évtizedes munka és küzdelem megkövetelt tőlem.

Mindezt azonban nem panaszlom, nem sajnálom és nem is bánom, mert az áldozat és küzdelem nem maradt eredmény nélkül, mert ha nem is tudtuk megvalósítani és létrehozni mindent, ami szükséges és amit szerettünk volna részben a bekövetkezett világháború és következményei, részben pedig a város vezető urai rövidlátása és nemtörődömsége miatt. De annyit elértünk, hogy Kutast egy nagy virágzó tanyaközponttá alakítottuk át, amely által megváltozott ennek a pusztarésznek a képe és kinézése. De ezzel megváltozott az egész pusztai népének a helyzete is minden tekintetben, mert mostmár nem kell nekik mindenért Orosházára, vagy Vásárhelyre menni, mert az ügyüknek-bajjuknak nagyrészt itt kint helyben elvégezhetik. És amit sok bajjal, áldozattal és kellemetlenséggel létre hoztunk, azok nem rövid életűek és nem múlt jelenségek, hanem örökbecsű és örök életre valók és folyton fejlődnek és szolgálatára és előnyére lesznek a köznek mindaddig, amíg ember él ezen a földön.

Az itt felsorolt és létrehozott alkotásokon kívül kértünk Kutasra egy állatorvost, aki az állategészségügyet ellássa és kértünk egy állandó közigazgatási kirendeltséget is, ahol a pusztai nép a kisebb ügyeit bajait és a cselédügyet elintézhesse. Kértük és követeltük, hogy a Darányi Ignác-féle munkásházákat ne a városba építsék fel, hanem Kutasra és más tanyaközpontokra, amelyeknek a célja az volt, hogy a családos mezőgazdasági munkásoknak a tanyavilágba legyen állandó lakásuk, hogy ne vándoroljanak be a városba, hanem ott kint lakjanak, ahol szükség van rájuk és ahol munkához és keresethez jutnak. Azonban a mi vaskalapos uraink nem értették meg a Darányi bölcs elgondolását, bár az tisztán volt körvonalazva és mégis közvetlen a város szélére építették fel a munkásházákat, mert a város urai a munkásházakkal nem a mezőgazdaságot és

nem a munkások helyzetén akartak javítani, hanem ők a várost akarták minél nagyobb és kiterjedtebbre, az utcákat pedig minél népiesebbre és nagyvárosiasra fejleszteni. A céljaikat el is érték, mert a munkásházakkal a város terjedelme nagyot nőtt, az utcák és a piac pedig benépesedett, mert tele van munkanélküli munkásokkal és ellátatlanokkal akkor, amikor a tanyavilágban állandóan cselédhiány van. Mert a városban nevelkedett cselédnek való fiúk és lányok nem mennek ki a tanyára szolgálni, vagy ha kimennek is csak rövid időre és csak annyira, hogy a harang bűgását hallják mindég, hogy este haza és a moziba elmehessenek. Tehát a Darányi jószándéka és a mi küzdelmünk is kárba veszett a vaskalaposság miatt. Kértünk Kutasra egy útbiztost is, aki a pusztai nagy úthálózatra és útkaparókra felügyelt volna és aki rendben tartotta volna azokat a keresztutakat, amelyeket a város a hetvenes években az aradi kultúrmérnökség javaslatára és terve szerint ötvenezer költséggel feltöltetett, kiépített abból a célból, hogy a pusztai vadvizeket, amely eddig minden tavasszal lefolyt a hódtavába a város alá, azt felfogják, lekössék és ne engedjék lefutni a tóba. Ezek a feltöltött keresztutak és léniák meg is feleltek a hivatásuknak, mert amellet, hogy többször is előfordult nagy tömeg vadvizeket felfogták, hogy a város alá be ne folyjon, a széles gyöböket, amelyek azelőtt liba legelőnek se volt jó, a vize jó szénakaszálónak alakította át. Azonban a töltések a kellő gondozás és javítás hiányában az idők folyamán tönkre mentek és 1916-1917 és 1919 években, amikor a tavaszi hóolvadáskor a vizek felszaporodtak, az elhanyagolt töltések már nem tudták feltartani a vizet és befutott a hódtavába és elpusztította az útjába eső temérdek vetést, romba döntötte a sok tanyát és megcsinálta a milliókra menő kárt és tönkre tett sok embert. Ha annak idején teljesítette volna a hatóság a mi kérésünket, akinek akkor is volt három mérnöke és három útbiztosa, tehát jutott volna belőle egy a pusztára, aki évenként egy-egy pár száz pengővel kijavította volna a töltéseket, akkor az Ötvenezer forintos alkotás nem ment volna tönkre és a vadvíz nem tette volna meg a több millióra menő kárt és nem kellett volna kiépíteni a pusztán nagy csatornahálózatot, amelynek a költsége nincs arányba a rossz szikes földeknek sem az értékével, sem a hasznával és nem vinnék el a drága csatornákon a rossz széles földeknek a lelkét a jó hóesővizet, amely magával viszi a földekről a jószágok után maradt trágyát is. És most, amikor a víztől megfosztott szikessé vált gyepekre kisüt a nap, azonnal elszárad rajta az anélkül is gyér mező. Tehát kárt és nem hasznot csináltak a csatornahálózzal. A pusztai vadvizek rendezését az aradi kultúrmérnökség javasolta és terve szerint kellett volna megadni, mint ahogy azt a hetvenes években megcsinálták.

Kértük többször azt is, hogy a város nagyhatárát több állategészségi körzetre osszák fel, mert az lehetetlen állapot, ha egy állat a Tisza-parton ragados betegségben elhull, vagy beteg lesz, akkor az ötven kilométerre fekvő egész határrészek is le legyenek zárva néha 8-10 hónapig is és az alatt az idő alatt csak nagy utánjárással lehessen Pestre szállítani hízott disznót és akkor is a zárt vásárra, ami 4-5 fillér árkülönbözetet jelent a termelő kárára.

Egyletünk vezetősége a pusztai nép helyzetének javítása és Kutasnak mint központnak a fejlesztése mellett az ifjúság neveléséről és szakoktatásáról is gondoskodott nemcsak jó ifjúsági könyvek és újságok beszerzésével és olvasása által, hanem azáltal is, hogy minden vásár és ünnepnap szórakoztató és tanulságos délutánt rendeztünk a következő módom: Az ünnepség pont két órakor kezdődött a himnusz eléneklésével, amit felállva énekeltek a jelenlevők, azután a tanulságos felolvasás, vagy szabadelőadás következett, ezt hozzászólás követte, azután pedig egy fiú, vagy egy leány szép költeményt szavalt, ezt pedig nótázás követte, szép, régi és új hazafias nótát dalolva, amelyeket az egész jelenlevők daloltak. Amikor pedig kidaloltuk magunkat, táncra perdült nemcsak az ifjúság, hanem a fiatalabb férfiak és nők is. És mivel már előbb benne voltak

a dalolásba, így a muzsikaszó mellett vígan dalolva táncolták a szép csárdást és a magyar keringőt és öröm volt látni a víg kedvű társaságot. Így folyt a mulatság naplementig. Amikor pedig a nap lemenőben volt, vége lett a mulatságnak és ment mindenki haza a szélrózsza minden irányába és dalolták az ott hallott és tanult szép nótákat, amit jó volt hallgatni az est homályában és abban a tudatban mentek szét, hogy a következő vasárnap hasonló módon folytatódik a mulatozás és így a kellemesen eltöltött vasárnap délután és a nyugodtan átaludt éjjeli pihenés után újult erővel folytatták az áldásthozó termelő munkát. Megjegyzendő, hogy a mulatságokban csak az vehetett részt, aki az elején a tanulságos előadásokon is jelen volt. Gond volt arra is, hogy az ifjúság illedelmesen mulasson és viselkedjen. Egyébként erről az ifjúságnak előadás is volt tartva, az ifjúságnak ilyen szórakozása és mulatozása ártatlan és az Istennek és embereknek is kedves volt.

Többször voltak előkelő vendégeink a városból és vidékről is, akik végignézték és élvezték a multságainkat és valamennyien azt mondták, hogy olyan tisztességes szép multságot még nem láttak. De a vasárnap délutáni szép multságokon kívül rendeztünk tavaszi és őszi multságokat is, amikor az ifjúság éppen olyan kedvesen és vígan mulatta végig az éjszakákat, mint a megszokott vasárnapdélutánokat. Ezeken kívül a nemzeti ünnepet, a március 15.-ét minden évben megünnepeltük, amelyen az ifjúság is részt vett és sok éveken keresztül mindig Endrey Gyula a város országgyűlési képviselője jött ki többedmagával a városból és tartotta az ünnepi beszédet.

Rendeztünk a tanítókkal a környékbeli iskolásgyermeknek majálisokat, amelyen a szülők nagyszáma is résztvett, a gyermekeket le is fényképeztük, egy tavaszi multságot is, mely az egyletben ma is megvan. Egyesületünknek más alkalmakra is voltak kimagasló vendégei, ami abban az időben a tanyák világában ritka esemény volt, mert akkor még nem foglalkoztak a tanya népével. Egyedül az Országos Magyar Gazdaszövetség foglalkozott és dolgozott az érdekében. Ennek a vezetői Bernát István a nagy tudós és agrárvezér, Czetler Jenő a parasztnép lelkes apostola, Meskó Pál a nagy népszónok és a szövetkezet atyamestere, Bakos Lajos városunk jeles polgármestere és Szalai József városunk agilis és nagy tekintélyű főkapitánya keresték fel egyletünket. Szalainak köszönhetjük a kutasi hetipiacot, aki a város előljárói közül legjobban megértett bennünket és legjobban átértette a pusztai nép baját.

Továbbá az egyletünk tagja volt akkor az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek, a Gazdaszövetségnek, amelyet gróf Károlyi Sándor alapított akinek elhalálása után Darányi Ignác, a nagy földművelésügyi miniszter, a kisemberek atyja, majd pedig Bernáth István voltak az elnökei, az igazgatói pedig Czetler Jenő, később a képviselőház elnöke Gaál Gaszton, György Endre volt földművelésügyi miniszter és még igen sok jeles ember, akik a parasztszályt becsülték és védték. Ezek hozták létre a Hangyát és a többi altruista intézményeket. Ennélfogva Darányi Ignác a jóemberek társaságának nevezte el a gazdaszövetséget, Darányit pedig a nép a kisemberek atyjának nevezte el. Ennek a jóember társaságának volt tagja a mi egyletünk is, aminek én voltam az elnöke, de tagja voltam én, mint magánember is, ennélfogva beválasztottak először az igazgatóválasztmányba, azután pedig alelnökké választottak meg a jóemberek társaságába. Ezek nemcsak engem, hanem inkább azt a társaságot becsülték, melynek szerény vezetője voltam. De tagja volt egyletünk a vásárhelyi Gazdasági Egyesületnek is, ennélfogva annak is alelnöke voltam és én képviseltem a Pusztakutasi Olvasó Egyletet. A Magyar Országos Szövetség a háború előtt több országos nagy gazdaggyűlést rendezett Kecskeméten, Czepléden, Palicson, Siófokon, Temesváron, amelyen a gazdák ezrei vettek részt és ha még a háború be nem következik, Vásárhelyre is rákerült volna a sor. Ezeken a gazdaggyűléseken mindenütt ott voltam

és képviseltem a mi kis egyesületünket. Nekem kellett ezekre is menni, más nem ment, mert sajnálta az időt és pénzt. Az olyan úriembereket pedig, akik a pusztai nép érdekében jót cselekedett, nemcsak tiszteltük és becsültük és nemcsak dísztagjává választottuk egyesületünknek, hanem értékes ajándékkal is megjutalmaztuk. Így jutalmaztuk meg Gyarmati Mihályt a sámsoni, most vásárhelykutas állomás elöljáróját, aki mint már előbb említettem, megengedte, hogy az első alakulógyűlést a kis váróteremben tarthassuk meg és hogy az egyesület alapszabályát megírta tiszteletből, ezért őt egy szép nagy pecsét aranygyűrűvel ajándékoztuk meg. Nagy Béla rendőrségi fogalmazót pedig, aki sok éven keresztül kijárt a pusztára passzust írni és azontúl sok embernek intézte el az ügyes-bajos dolgát, őt pedig egy ezüsterleggel ajándékoztuk meg. De az egyesület tagjai közül is tüntettünk ki néhányat, egyiket így, másikat úgy. Egyet közülük pl. aki hosszú ideig hű és lelkiismeretes pénztárnoka volt az egyesületnek úgy akartuk kitüntetni, persze olyankor, amikor más, vagy harmadnaposak voltunk, hogy hozzá akartuk kötni a szélmalomvitorlához és megeresztjük a vitorlát és amikor a legmagasabb ponton lesz, megállítjuk, úgy üdvözljük, iszunk az egészségére, a másikat pedig, aki boros állapotában nagyon szeretett politizálni és szónokolni, ezt kijelöltük a pusztára külön képviselőjének, akit szintén ki akartuk kötni a szélmalom vitorlájához, hogy ezzel is megforgassuk és a legmagasabb ponton megállítva elmondja a pusztára népének a programbeszédét, azonban, amikor megfogtuk őket, hogy hozzákötjük a szélmalomvitorlához, kézzel-lábbal tiltakoztak és torkuk szakadtából ordították, hogy eresszetek el, marhák. Némely tagtársunkat pedig, aki már vagy harmadnapos pityurálás után a saját lábukon nem tudtak hazamenni, sempedig a kocsi felülni, az ilyen megboldogultat úgy szállítottuk haza, hogy ráfektettük egy boronára, vagy szekérroldalra, vagy lajtorjára és nagy ökörrrel hazahúztuk és átadtuk további kezelésre a kedves feleségének, persze a szállítás a társaság és a banda kíséretével történt. Többek között az is megtörtént, hogy egyik ügyes és hamis tagtársunk a többiek nagy meglepetésére azt a kijelentést tette, hogy ha ő akár mikor éjjel is hazamegy a lumpolásból, az ő felesége nem haragszik, hanem ha ő dalol, az is dalol és nótával fogadja. Persze ezt senki se hitte el neki és a képtelenségnek látszó állításból és tagadásból fogadás lett és pedig egy akó borban. Emberünk, hogy jobban bevezesse a társaságot, pityókásnak tetette magát és mivel éjszaka volt, meghívta a társaságot, hogy kísérjék haza. A társaságnak egy része azt hitte, hogy azért hívja őket, hogy nem mer maga hazamenni, tehát elkísérték. És amikor odaérnek a tanyaához, egyenesen az ablakhoz mentek, persze sötét volt bent és egy kicsit távolabb várták a kísérők, hogy miként sül fel a koma. Emberünk azonban megkopogtatta az ablakot és borízű hangon elkezdte dalolni, hogy: „Nyisd ki babám az ajtót / hej de soká nyitod ki / mintha nem tudnád, hogy ki”, amikor ez a nóta elhangzott, odakint meggyulladt a lámpa és az ablak kinyílt s az asszony az ő gyönyörű hangján elkezdte dalolni, hogy: „Csipkés a szőlő levele / vártalak rózsám az este / Váratlanul jöttél hozzám / áldjon meg az Isten rózsám”, persze amikor ezt meghallotta a társaság, puff lett a meglepetéstől. A menyecske azután ajtót nyitott és a társaság majd megette örömeiben az ügyes házaspárt. Azután pedig kitűnt, hogy ez a kis csalafintaság előre meg volt beszélve és még másnap is ittak, mulattak annak az ártatlan, de jólsikerült tréfának az örömeire.

A parasztnép küzdelmes, reménytelen és sok kellemetlenséggel telt élete és az elemi csapásoktól is gyakran sújtott, sokszor kétségbeesésig fokozódó rossz helyzete mellett is az itt felsorolt eseményeken kívül is sok igen kedves és felejthetetlen jelenetek és ártatlan mulatozások játszódtak le az idők folyamán a pusztakutasi olvasóegylet és a pusztai nép életében, amely rávilágít a magyar, de különösen a vásárhelyi paraszt lelkivilágára, természetes és egészséges észjárására, ősi erényeire, szépérzékére és szokásaira, találékonyságára, élni tudására és akarására, igazi magyar voltára és jó hazafiságára. Ezek a szép lelkitulajdonságok, amelyeket az

apáiktól örökölték annál jellemzőbbek és becsebbek rájuknézve, mert a Habsburgok a hosszú uralkodásuk alatt mindent megtettek, hogy a magyar parasztokból kiöljék azokat a szép lelkitulajdonságokat, sőt arra is törekedtek, hogy kipusztítsák őket és tisztelet a kivételnek, a magunk urai is segédkeztek az uralkodóknak ebben a törekvésükben, azok is mellőzték, lenézték és kihasználta és engedték, hogy mások is kihasználhassák őket. És mégis mindennek dacára nem vesztették el sem a hitüket, sem az ősi erényüket, sem a hazafiságukat, sem a munkakedvüket, sem a vidám jókedvüket, hanem megsebzett szívvel, fájó lélekkel, keresztyéni módon túrték a velük elkövetett temérdek igazságtalanságot, embertelen bánást, megalázást és megszegényítést és a szándékos rosszakaratot. És éjjel-nappal dolgoztak, küzdöttek, szenvedtek magukért, családjukért, és hön szeretett hazájukért. Hát ha ilyen mostoha körülmények mellett is ilyen kiváló emberanyagot meg tudott maradni a magyar paraszt, milyenné fejlődhetett volna ez a nép, ha illő módon tanítják, nevelik, megbecsülik, védik, nem üldözik évszázadokon keresztül.

Az előbb felsorolt események, létrehozott alkotások és intézmények mind a világháború előtti időben 1914 évig történtek meg és jöttek létre. Ez az idő eddig egy korszakot jelent nemcsak a nemzetünk életében, hanem a mi szűkebb hazánk, a magyar puszták és Vásárhelykutas, mint tanyaközpont történetében, amelyet a kezdeményező, alkotó, építő és küszködés korszakának lehet nevezni, mert az tényleg az volt, különösen ránk, pusztaiakra nézve. Vannak ugyan urak, akik ezt a korszakot boldogbéli korszaknak, mivel a parasztok megfeszített erőik nyomán némi kis fejlődés és haladás mutatkozik és hogy nem volt sem sűrűn háború, sem forradalom. Azonban azt a korszakot csak olyan urak mondhatják és mondják boldognak, akik a hatalom fényében sütkéreztek és fürödtek és a húsosfazekak körül sürgölődtek, forgolódtak, nyugodtak és az ország javaiból és a parasztok munkájának gyümölcséből az általuk meghozott rendelkezések segítségével annyit markolhattak, amennyit a kapzsi szívük-lelkük elbírt.

A világháború alatt nagyon sokat szenvedtek Kutas és puszták népe nemcsak azért, mert minden épkézláb ember kint volt a harctéren, itthon csak az öregek, gyerekek és asszonyok, nyomorékok maradtak és ezek végezték a termeléssel járó sok és nehéz munkát, hanem azért is, mert a mi hatóságunk emberei ok nélkül túlbuzgóságból betű szerint kíméletlenül hajtották végre a különféle háborús rendeletet, úgy ahogy más város egy se hajtotta végre, amit többek között igazol az is, hogy pl. Szentés város három hónappal később kezdte meg a rekvirálást és akkor is kíméletesen végezték, de a mi uraink egy napot sem késtek a rekvirálás végrehajtásával és kíméletlenül végezték és sok esetben nem csak azt a gabonát vitték el, ami felesleges volt, hanem a család és a kisgazdaság fenntartására szükséges gabonát, vagy takarmányt is és a rekvirálást mindég a pusztán kezdték, de betű szerint és kíméletlenül hajtottak minden más háborús rendelkezést is tekintet nélkül arra, hogy a helyi viszonyok mellett lehet-e azokat teljesíteni. És egy-egy lehetetlen rendelet miatt, amit a parasztok nem tudtak teljesíteni, százával büntették őket, és amikor a közgyűlésen tiltakoztam az ellen, haditörvényszék elé akartak állítani.

Az is rendkívül megsúlyosbította és kellemetlenné tette a pusztaiak helyzetét, hogy egy pusztai jó hazafi Rostás József, aki a testi fogyatkozása miatt nem kellett katonának, itthon úgy szolgálta a hazát, hogy mivel gépész volt, ágyúgolyó, hüvely készítésére vállalkozott, azonban mivel ő maga nem is értett hozzá és azt hamisítani se lehet és így keresni se lehet rajta sokat, mint ahogy ő remélte, tehát abba hagyta és fölcsapott hadseregszállítóknak, valami csalafinta módon hozzájutott ahhoz, hogy a hadseregnek szalmát szállítson, ennél a vállalkozásnál azután tudott érvényesülni és az a lelkitulajdonsága és szavajárása is, t.i. hogy ha csalni kell, akkor ott van ő. Ő nem vette a szalmát, hanem kért katonákat és azokkal rekviráltatta azért, hogy őtet ne okolja senki, ha a

szalmáját elviszik, pedig pénzért kapott volna szalmát rekvirálás nélkül is, természetesen kellett volna fizetni, nem úgy mint a rekvirálás mellett, így aztán a szalmát úgy fizette, ahogy akarta, hamisan mért, mert a gazdasszonyok nem is ellenőrizhették, tehát úgy mért és úgy fizetett, ahogy neki tetszett. A szegény hadiözvegyeket és árvákat úgy károsította meg szándékosan, a hadsereget pedig úgy, hogy meglocsoltatta a szalmát és vizesen, dudvásan szállította és hogy ne legyen a szállításra nagyobb kiadása, felfogadott öt inast és azokkal préseltette és szállította a temérdek szalmát. Amikor pedig vége lett a háborúnak ez a hír úgy meglepte, hogy a jelenlevők állítása szerint elfehéredett, az egész testében remegett és jóideig nem tudott szólni, amikor pedig magához tért, a meglepetéstől csak annyit mondott, hogy legalább csak egy évig tartott volna még a háború. Tehát Rostás Jóska így szolgálta a hazát a háború alatt és ilyen módon gyűjtötte a nagy vagyont a harctéren elesett hősök emlékének a megörökítésére, akik őerte és helyette is szenvedtek és meg is haltak és akiknek a hozzátartozóiktól a szalmát elrekviráltatta. Az emlékoszlop költségeihez egy fillérrel sem járult, valószínű azért, mert őszinte hamar vége lett a háborúnak.

Itt meg kell még emlékezni a pusztának egy másik szülöttjéről is, Tompai Balázsról, aki a Samu bácsi fia volt, a tanyája pedig a szőkealmi dűlőben Kutastól északra mintegy másfél kilométerre. Balázs nagyon nyugtalan természetű ember volt és így belekeveredett a híres Torkos Jancsi társaságába, aki a régi kapcabetyárok közül való volt és aki a hetvenes években betörekedett és a jómódú emberek házában a kirablásával foglalkozott nemcsak Vásárhelyen, hanem Szentesen, Makón, Orosházán és más községekben is az ő nagyon ügyesen megszervezett bandájával. A pénz és értéktárgyakon kívül lovakat raboltak valószínű, hogy azt jól és könnyen tudták értékesíteni. A többek között az is megtörtént, hogy Békés megyében elveszett kettő és a Balázshoz vezettek a nyomok és két csendőr meg is jelent Balázsnál, ahol tényleg ott voltak a lovak. A csendőrök nem vasalták meg a bandát, hanem befogták a kocsiba a lopott lovakat és Balázs és Torkos Jancsi felültek és úgy kísérték őket Orosháza felé. Amikor a kakasszéki uradalomhoz közel voltak, megálltak a kocsival és Torkos Jancsi leszállt a kocsiról és az egyik csendőr közelébe ment és közvetlen-közélről revolverrel belelőtt a csendőrbe és holtan fordult a lováról, a másik pedig elugratott. Balázsek pedig mint aki jól végezte dolgát, elhajtottak a határúton Orosházát kikerülve, Békés-megyébe. Nemsokára azonban elfogták Balázsekat és a bíróság elé vitték. Torkos Jancsi nem vallotta be, hogy ő lőtte le a csendőrt, hanem Tompai Balázs vallotta magára, így Farkas mint bűnrészes és nem mint tettes ítéltetett el néhány évre, Balázs pedig csakhamar meghalt a börtönben, mivel már akkor nagyon előrehaladott tüdőbetegségben szenvedett.

A háború összeomlása után, amikor a rend teljesen felbomlott, a közbiztonság és a közrend fenntartása végett Kutas és környékén 24 polgárőrséget állítottak fel, Kutason volt a központ, onnan irányítottuk és utasítottuk az őrsöket és odaküldték mindennap rendszeren a jelentést. A polgárőrség tagjai a háborúból hazatért kiscsapatok voltak, akik éjjeli szolgálatot is teljesítettek és amíg ez a polgárőrség fennállt, azon a területen, amely Sámsontól Mágocsoldalig terjedt, semmi bűncselekmény nem történt és ez érthető is, mert mindenki polgárőr volt és így egymást nemcsak védték, hanem figyelték is, tehát a falvakban és a tanyák világában tökéletesebb és olcsóbb közbiztonsági szerv, mint a polgárőrség nem is lehet, kár volt beszüntetni.

Kommunista vezérek utasítására túszoikat is jelölték ki a jobbmódú emberek közül, persze engem is. Engem nem a jómód miatt, hanem azért, mert nem engedtem át nekik a Szövetkezet vezetését és hogy nagyobb bajt nem csináltak és hogy túsznak is el nem vitték bennünket, az csak azon

múlt, hogy nem lett idejük a szándékaik végrehajtására, mert a gyűlölt és utált ellenségünk az oláhok bejöttek és ellepték a pusztát és Kutast. Tehát a gyűlölt ellenségünk mentettek meg bennünket a testvéreink kegyetlenségeitől. Borzasztó még rá is gondolni, pedig így volt.

Tehát bekövetkezett a román megszállás. A demarkációs vonal Kutastól Vásárhely felé vonult el a határon keresztül srégen Szentetornyától Földeák irányában. Az oláh parancsnokság a kutasi csendőrlaktanyába foglalt helyet, egy oláh tiszt pedig a kutasi malmos egyik szobáját foglalta el, aki mikor elment, felfeszítette a szobában lévő szekrényt és elvitt többfélét, ez az tán gavallér tiszt úr volt. A csendőrlaktanyába hozták össze minden lopott és rabolt dolgokat, temérdek aprójszágot, hízótdisznókat, malacot, bárányt és vágómarhákat, ami a hetes őrsöknek kellett, annyit, hogy felét se ették meg, odajártak a szomszéd tanyáról a kutyák húst enni, de azok se győzték megenni. Azontúl a portyázó oláh katonák behatoltak a lakóházakba is és felkutatták a ruhásszekrényeket és elvitték a nekik tetsző női és férfiruhákat, csizmákat, cipőket és házieszközöket is, de elvitték az oláh tisztek a szép lovakat, marhákat, disznókat, sőt amikor elmentek a tanyákon összeszedett szép 48 drb. tanyai kutyát vonaton, egy oláh hadnagy pedig összeraboltatott és elvitt öt vagon búzát is. Ez a hadnagy egy erdélyi magyarebernek a fia volt, az anyja volt oláh és a nagyenyedi kollégiumban tanít és a monarchia közös hadseregébe szolgált, az összeomlás után ment át az oláh hadseregbe. Az apját Baki Jánosnak hívták, pénzügyőri biztos volt Erdélyben, őt még itt szolgált Baki Tibornak hívták, mint oláh katonát pedig Bakin Tiberiusznak hívták. Ezeket az adatokat ő mondta nekem, amikor egy hétig nálam a pósai tanyámban lakott.

A háború, az összeomlás, a kommunizmus, az oláhmegszállás és azok kivonulása az ország felszabadulása után, mint mindenütt ebben a kirekvirált, kifosztott, megcsönkített országban, úgy itt Vásárhelykúton is csak nehezen és csak évek elteltével indulhatott meg az alkotó munka. Akkor, amikor a meglepetésekből és lealázottságból valamennyire felocsúdtunk és levegőhöz jutottunk, a háború után az első köztevékenységünk arra irányult, hogy annak a 178 pusztaszülőtte hős vérünknek, akik a háború poklába kiszendvedtek, hogy azokkal szemben a hazafiúi kötelességünket lerójuk azáltal, hogy emlékművet állítsunk nekik azért, hogy ne csak a jelen időben élőkkel, hanem a jövő nemzedékkel se engedje elfeledtetni és állandóan és örökké emlékeztesse azok kiszendvedésére, vitézségére, hazafiasságukra és a magyar dicsőségre. És ezt az emlékművet az én kezdeményezésemre el is készítettük és nagy ünnepséggel le is lepleztük. Az emlékmű költségeihez a hősök hozzátartozói és a pusztai közönsége is hozzájárult. Ez az emlékmű majdnem első volt az országban.

Azután pedig a háború előtti két fontos követelésünket valósítottuk meg, a törvényhatóság akkor, amikor bár szűk munkakörrel egy közigazgatási kirendeltséget és egy hatósági állatorvosi állást állított fel Kutason. Azonban még mindig nem történt meg a nagy határnak a több állategészségügyi körzetre való felosztása, ennél fogva a pusztai népnek még mindig viselni és szenvedni kell az egy állategészségügyi körzetnek a hátrányát és kiszámíthatatlan kárát.

Majd pedig az Isten dicsőségére, a pusztai nép lelkiüdvére és Kutas-tanyaközpontnak pedig a díszére a vásárhelyi két egyház a református és katolikus a hívek hozzájárulásával felépítették a minden építkezések koronáját, a két szép templomot. A katolikus templomot 19.. év ..... hó .. napján, a református templomot pedig 19.. év ..... hó .. napján szentelték fel nagy ünnepséggel. És nincs szebb látvány, mint amikor vásár és ünnepnapokon a messze pusztai minden tájáról kocsikon és gyalog jönnek a buzgó hívek a templomokba.

Azután pedig az állam építtetett egy kéttantermes iskolát, így most már három iskola van Kutason a Tompai-féle iskola helyett. Létesítettünk a kisgyermek részére egy napközi otthont is és ezekkel egyidejűleg a pusztai iskolához rendszeresített az állam egy iskolaigazgatói állást is. Az első igazgatói állást Deli Lajos derék, törekvő és jeles tanító töltötte be.

És ha most visszatekintünk arra az időre, amikor itt a Tompai-féle iskolában Zaka Mihály jó öreg kőművesmester tanított bennünket az a-b-c-re és ő volt Kutasnak egyedül a tanfőúrja és ha az akkori állapotokat összehasonlítom a jelenlegi állapotokkal, amikor három derék okleveles tanító tanít és egy iskolai igazgató ügyel fel a pusztai iskolákra, ennek a fejlődésnek a tudata jóérzéssel tölti el a lelkem, de rögtön arra gondolok, hogy hol volna és hova haladt volna ez a nép, ha a 67-es kiegyezés után hamarjában fokozatosan megcsinálták volna azt a sok iskolát, ami hangzott is és amelynek Klebelsberg miniszter is csak egy részét csináltatta meg a háború után. Ha azt annakidején megcsináltatják, sohasem jutott volna ez az ország és ez a nemzet erre a sorsra, amire jutott és hogy ide jutott, azt a még most is sokak által dicsőített uralkodónak és a környezetének köszönhetjük, akiknek a legfőbb törekvése a magyarok elnyomtatása és kipusztítása volt.

Azután pedig a szép múltú Pusztakutasi Olvasó Egyletet, amely eredeti helyén a Szabó malomnál volt, amely régebben központja volt ennek a tájnak, lehozattuk az új központba és Mayer János akkori földművelésügyi miniszter nyolcezer pengő hozzájárulásával felépítettük a Horthy Miklós népházat, ahol folytatódik az a kultúr munka, amelyet a régi és kezdetleges helyiségben megkezdtünk és oly sok küzdelemmel bár, de eredménnyel végeztünk.

És mindezeknek az alkotásoknak a kiegészítésére, a lakosságnak a kényelmére és Kutasnak a díszítésére biztosítva és állandósítva lett a villanyvilágítás is, amely nemcsak széppé, hanem feltűnővé teszi kutast annál is inkább, mert száz és száz régi falu van az országban, ahol nincs villanyvilágítás, tanyaközpont pedig méginkább nincs.

És ezzel elmondhatjuk, hogy jóformán beteljesedett mindaz, amire félszázaddal ezelőtt ábrándoztunk, de remélni alig mertünk az akkori /...../

/...../

És akiknek nem volt az sem baj, hogy a magyar paraszt, a nemzet gyökere generációinak egész sorozata nőtt fel és múlt ki a világból anélkül, hogy iskolába járhatott volna, amit igazol az, hogy a háború után ebben a maradék kis országban több mint hétezer iskola hiányzott, amit Kleberszberg közoktatásügyi miniszter a háború után pótolta némiképpen. A városi művelt osztály gyermekeinek azonban nemcsak különféle tanintézeteket hoztak létre, hanem sport-telepeket, játszó és szórakozó helyeket is létesítettek. És akiknek az sem volt baj, hogy a szegény elhagyatott magyarok vándoroltak ki Amerikába, mert itt bent nem jutottak földhöz és kenyérhez s helyettük jöttek be az oláhok, zsidók és más nemzetiségek, akiknek nemcsak kenyérhez juttattak, hanem földbirtokhoz is, a Szebeni és más oláh bankok segítségével és a mi hatalmas uraink jóakarató elnézésével. És azok az urak nem számítják azt sem, hogy jó körülmények között azalatt a hosszú idő alatt hova fejlődött, erősödött, gazdagodott volna ez a szorgalmas és takarékos paraszt osztály s vele az ország, ha kellőképpen tanították, nevelték, megbecsülték és zsarolóitól megvédték volna s természetes fejlődésében nem akadályozták volna meg őket. De a

mi uraink a paraszt osztályt a művelt osztály mellett nem is számították nemzetnek és a nemzethez tartozónak, hanem csak mint felesleges terhet tekintették őket, és csak akkor jöttek számításba, amikor adózásnál, vagy harcoló katonákról volt szó. És azt is megtették velük, hogy képviseléválasztáskor úgy osztották be a kerületeket, hogy 300 oláh ugyanúgy egy képviselőt választhatott, mint az alföldi városokban a színtiszta 6-7 ezer magyar választó. És fenn hirdették a mi uraink és szándékosan gyalázták a parasztot azzal is, hogy nem érett a titkos választásra akkor, amikor más nemzetek vezető emberei minden más nemzet parasztjai között a legelsőnek, a legműveltebbnek tartotta.

/...../

... mostoha körülmények mellett, amelyért annyit küzdöttünk, fáradtunk. Mert hogy küzdeni kellett mindenért, annak igazolására ideiktatom a városi tanácsnak egyik cselekedetét, azt t.i. hogy amikor 1923-ban a B-listázásról és tisztviselői létszámapasztásról volt szó, a városi tanács azt úgy oldotta meg és úgy tett eleget a kormányrendeletnek, hogy nem a torony alatti felesleges hivatalokat szüntette be, ami volt bőven és amit be kellett volna szüntetni, hanem ahelyett beszüntették a kutas anyakönyvi hivatalt, amelyre nagy szükség van és amely nem önálló hivatal volt, mert ezt a kis pusztai tanító vezette mellékesen havi 20 pengőért. Hogy az anyakönyvi hivatalra milyen nagy szükség volt, az kitűnik, hogy amikor beszüntették az anyakönyvi hivatalt, megtörtént nem egyszer, hogy a pusztán a halott 4-5 nap is eltemetetlen fent volt, ősszel, télen, tavasszal a 30-40 km távolság és a járhatatlan utak miatt. Úgyszintén beszüntették a távolabb eső iskoláknál a passzusírást is, amit a tanítók végeztek havi 20 pengőért. A városi tanács ezeket is éppen úgy, mint az anyakönyvi hivatalt úgy tüntette fel a minisztériumban, mint felesleges és önálló hivatalokat, tehát félrevezették a minisztériumot. És hogy Kutasnak legyen állami anyakönyvi hivatala, a pusztaiaknak pedig passzusírásuk, éppen úgy előről kellett kezdeni az eljárást, mint először. Ezekből világosan kitűnik a város urainak a szándéka és jóakarata a pusztai néppel szemben.

Hogy Kutas hogy jutott villanyvilágításhoz, annak a történetét a hűség kedvéért leszögezem. T.i. Orosháza község az áramot a vásárhelyi villamosteletpről kapta. Azonban ez a telep Orosházát nem jól szolgálta ki, ennél fogva Orosháza a villamosteletnek felmondott és ott helyben a Tóth malomnál csináltatott villamosteletet. Természetes, hogy így vásárhelyről az áramszolgáltatás megszűnt és annak a vezetéke feleslegessé vált. Már Orosházától Kutasig be is szedték a villamosvezetéket. A városi tanács azonban erről tudomást sem szerzett. Az pedig, hogy a fejlődő Kutasnak a villanyvilágítást megmentse és biztosítsa, ezse ágában sem volt. Mert hiszen azt is sokallták, amit már eddig kapott Kutas és a Pusztá. Tehát sem a város vezetősége, sem Kutason nem került ember, aki Kutas jövőjéről és a villanyvilágítás megmentéséről gondoskodott volna. Most is, mint régebben, az öreg Löwi zsidó módszerét kellett elővennem, t.i. hogy ha bolondot akartam küldeni, akkor mentem és csináltam magam. Ennél fogva tárgyalást kezdtem a villanytelep igazgatóságával és kértem, hogy hagyják meg a vezetéket Kutasnak. Erre azt mondták, igen is meghagyják, ha lesz annyi áramfogyasztás, hogy érdemes lesz a 20 km. vezetéket fenntartani. És a tárgyalás odafejlődött, hogy én az áramfogyasztást magamra vállaltam azáltal, hogy a kutas malmot, amely akkor az enyém volt, villanyhajtásra szereltem be. De az nem volt elég, hanem a kút völgyi Török-féle szélmalmost is bérbe vettem és azt is beszereltem villanyhajtásra és rábeszéltem a kút völgyi tudószanatórium igazgató főorvosát Weisz doktort, hogy a kút völgyi malomból az én transzformátoromról vezessék be a villanyt a szanatóriumba. Megengedtem díjtalanul, csak hogy legyen minél több áramfogyasztás s hogy fel ne szedjék a

villanyvezetékeket. És ez is megtörtént. Így lett elég áramfogyasztás a vezetékről, így maradt meg Kutasnak a villanyvilágítás és így lett a kút völgyi szanatóriumnak is villanyvilágítása.

Azonban a villamostársaság az érzelmi dolgokra nem ad semmit sem a Kutas jövőjére. Neki a biztos haszon kell és a biztos haszomból egy fillért sem áldoznak fel, sem Kutas érdekében, sem azért, hogy az én helyzetemet és vállalkozásomat megkönnyítse. Tehát le kellett mondanom arról, hogy a kutasi malmomat a jövőben a meglevő dízelmotorral hajtsam, aminek az üzemkölsége majd csak felényi, mint a villanyé. És ez a különbség jóval több ezer pengőnél évenként. És azontúl nekem kellett megfizetnem a villanyhajtáshoz szükséges transzformátorokat, gépeket és egyéb felszerelési tárgyakat és a szerelés munkáját is, valamint a kutasi malomtól a házamig a 300 méter vezetéknek az egész árát és a felszerelés költségeit is, s így a két malomnak a villamosítása és a kutasi házamnak a villamosítása belekerült 37 millió koronámba, ezenkívül az üzemkölség különbség, amely a dízel motor és a villany közt van, ami legkevesebb 16 ezer pengő (Annyi ezer, ahány évig hajtottam a malmomat villannyal.) Azonban a megegyezésünk szerint, amikor bebizonyosodik, hogy elég áramfogyasztás van és fenntartható a villanyvezeték, az én költségemen beszerzett tárgyakat vagy meg kell váltani a társaságnak, vagy díjat kell érte fizetni, azonban amikor ezt követeltem, sem meg nem váltották, sem használati díjat nem fizettek, hanem a kút völgyi transzformátort, ami már elavult, leszerelték és visszaadták, más egyebekről pedig tudni se akarnak az új tulajdonosok. Mert közben gazdát cserélt a telep, perelni pedig nem volt és nincs is kedvem, inkább belenyugszok abba, hogy az egész befektetéspénzem elveszett. A leszerelt transzformátort azonban megtartom magamnak emléknék, amely tanúskodik arranézeve, hogy milyen körülmények mellett lett Kutasnak villanyvilágítása. Vannak emberek, akik oktalanságnak tartják, hogy ilyen kisvagyonú és nagycsaládú ember ilyen nagy áldozatot hoz a köznek. Ezt én is sokszor tartottam oktalanságnak, különösen, amikor pénzsűkében voltam. Azonban mindig megnyugtató az a tudat, hogy nem a kártyaspillerek nyerték el tőlem, hanem olyan dolgokra áldoztam, amely Kutasnak dízére, a lakosságnak pedig hasznára és kényelmére szolgál örök időközön keresztül. És az a tudat is, hogyha én ezt az áldozatot meg nem hozom, akkor a villanyvezetéket felszedik és Kutasnak talán sose lett volna villanyvilágítása. Mint érdekes esetet meg kell még említenem, hogy milyen módon lett Kutasnak közvilágítása. Amikor már a villany be volt vezetve a kút völgyi szanatóriumba, templomokba és a paplakokba és mikor már biztosra volt, hogy a vezeték nem szedik fel, akkor a t.h. közgyűlésé elé azzal az indítvánnyal mentem, hogy az orvosi laktól az állomásig az országúton, ahol nagyobb a forgalom közvilágítás céljából szereltesse fel a város néhány lámpát. A közgyűlés azt is, mint minden más indítványt ellenszenvvel fogadott és mindamellert utasította a mérnöki hivatalt, hogy készítsen róla költségvetést és a mérnöki hivatal készített is. Itt érvényesült az a közmondás, hogy nem akarásnak nyögés a vége, mert a költségvetés végösszege 12 ezer pengőt mutatott természetesen, hogy elérték a céljukat vele, mert a közgyűlés hallani se akart róla és kinevettek az indítvánnyal. Azonban egyszer beszélgetés közben azt mondtam az egyik városi főmérnöknek, hogy csinálja meg a kutasi közvilágítást. Ha megcsinálja, ez a mű az ő nevéhez fűződik, övé lesz az érdem és őt áldják a kutasiak a közvilágításért. És ez tüzet fogott. A mérnök hiúságból ugyan, de megcsinálta a költségvetést, ami egy kicsit kisebb lett az előbbi 12 ezer pengőnél, mert ezer pengőt /...../ és azzal az indoklással terjesztette a tanács elé, hogy mivel az országút keresztezi a vasutat, ahol a forgalom is nagyobb, tehát ott szükség van a közvilágításra. És ha ott a közvilágítás hiányában valami szerencsétlenség történik, ő nem felel érte, mert ő megtette a kötelességét és az előintézkedésre az előterjesztést. Erre a tanács belement a közvilágítás létesítésébe. Így lett Kutasnak közvilágítása. És én, amikor végignézek az országúton és látom fényleni a sötétben a villanylámpákat, nem jut eszembe sem az, hogy mennyi

pénzembe került, sem az, hogy Kutason milyen módon jött létre a közvilágítás, hanem gyönyörködöm benne.

Amikor a "Pusztakutasi Olvasó Egyletnek", Vásárhelykutasnak és az itt élő népnek a történetét a gyenge emlékezőtehetségem és lelkierőm szerint 77 éves koromban röviden megírtam és azt elvégeztem, akkor az öreg fáradt szemeimet lehunyom és a lelkiszemeimmel szemlét tartok a puszta felett, ahol én születtem, nevelkedtem, dolgoztam és küzdöttem, szenvedtem attól az időtől kezdve, amikor mint pusztai gyermek őriztem az édesapám jószágait, és közben hallgattam az ég felé szálló mezei pacsirták énekét, a magasan szálló darvak kurrogását és a szomszédságunkban legelésző B.Lázár-féle gulya és ménes messzehangzó, andalító kolompjának hangját, és az esthajnalon legeltető bajtársaknak a dalát és tilinkójuk mélázó hangját. És amikor a pusztán még csak imitt-amott voltak tanyák és amikor ez a hely, ahol most Kutas fekszik, éppen olyan néptelen és elhagyatott volt, mint a pusztának bármelyik része. Lelkiszemeimmel újra meg újra végigszemlélem azokat az eseményeket, történeteket, alkotásokat és változásokat, amelyek a szemem előtt történtek és játszódtak le egész a legutóbbi időkig. És amikor így lelkiszemeimmel a puszta és Vásárhelykutas felett a szemlét megtartottam, akkor meghatódott és hálatelt szívvel, lélekkel adok hálát a jó Istennek, aki teremtett, megtartott és gyarló ember létemre minden jó dolgomban megsegített és vezérelt és azt is, hogy ebben a korban éltem, amikor ez a puszta és ez a tájék olyan nagy átalakuláson, fejlődésen, és változáson ment keresztül és hogy én ennek a fejlődésnek, változásnak nemcsak szemlélője, hanem művelője, munkása is lettem és hogy a kevés iskolázottságom mellett is adott lelkierőt, tehetséget a nehéz munkához és küzdelemhez. És adott nagy küzdelmem, kis vagyonom és nagy családom mellett is áldozatkészséget ahhoz, hogy a puszta népe és Kutas fejlesztése érdekében a szükséges és tetemes anyagi áldozatot is meghozhattam. És most abban a tudatban és megnyugvással élem a jó Isten kegyelméből e még hátralévő kevés napjaimat, hogy a Sors és Gondviselés által rámrótt kötelességet lelkierőm szerint teljesítettem és elvégeztem úgy a családom, mint a puszta népe érdekében... És hogy nem hiába éltem /...../